

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Fenomén bezdomovectví prizmatem teorie uznání

Axela Honnetha

Bc. Nikol Kubátová

Plzeň 2023

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie a sociální práce

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Fenomén bezdomovectví prizmatem teorie uznání

Axela Honnetha

Bc. Nikol Kubátová

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jan Váně, Ph.D.

Katedra sociologie a sociální práce

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně s použitím jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2023

.....

Nikol Kubátová

Poděkování

V první řadě na tomto místě děkuji vedoucímu své diplomové práce prof. PhDr. Janu Váněmu, Ph.D. za odborné vedení, připomínky a čas, které mi věnoval.

Dále bych ve své práci chtěla velmi poděkovat svému partnerovi Martinovi za jeho podporu a rady, které mi poskytl. Stejně tak děkuji i své rodině a blízkým přátelům, konkrétně své kamarádce Kateřině, se kterou jsem se pět let na vysoké škole rozvíjela. Patří jí veliký vděk za to, že se mnou nejen fenomén bezdomovectví společně bádala v celé řadě našich výzkumných činností.

OBSAH

1. ÚVOD	1
2. TEORETICKÁ ČÁST	4
2.1. Definice bezdomovectví	4
2.2. Plzeň a její řešení problematiky s osobami bez domova	9
2.3. Kritická teorie.....	13
2.3.1. Spravedlnost	16
2.3.2. Trojdimenzionální teorie spravedlnosti.....	18
2.3.2.1. Uznání lásky	20
2.3.2.2. Právní uznání	24
2.3.2.3. Sociální uznání.....	26
3. METODOLOGICKÁ ČÁST	30
3.1. Výzkumné cíle.....	30
3.2. Design výzkumu	30
3.2.1. Uznání lásky	31
3.2.2. Právní uznání	35
3.2.3. Sociální uznání	36
4. EMPIRICKÁ ČÁST	39
4.1. Uznání lásky.....	39
4.2. Právní uznání.....	48

4.3. Sociální uznání	50
5. ZÁVĚR.....	62
6. REFERENCE	66
7. RESUMÉ	71
8. PŘÍLOHY	73
8.1. Seznam grafů.....	73
8.2. Seznam obrázků.....	73
8.3. Seznam fotografií.....	74
8.4. Seznam map	74
8.5. Doplňující materiály.....	75
8.5.1. Maslowova pyramida lidských potřeb	75
8.5.2. Typologie ETHOS	76
8.6. Topic guide polostrukturovaných rozhovorů.....	78
8.6.1. Uznání lásky.....	78
8.6.2. Sociální uznání	82
8.7. Dotazník	85

1. ÚVOD

Osoby bez domova patří mezi sociálně nejzranitelnější skupiny naší společnosti, a to z prostého důvodu. Ztráta stabilního bydlení se významně podílí na ohrožení jejich vlastní bezpečnosti, bez které je obtížné dosáhnout základní kvality lidského života (Maslowova pyramida lidských potřeb, viz příloha 8.5.1.). Fenomén bezdomovectví tak otevírá otázku po povaze a podobách uznání, kterého se jedinci dostává v souvislosti s bydlením (Váně 2020: 56). Ústřední otázkou, kterou si ve své diplomové práci kladu, je, zda existují nějaké formy uznání, kterým se osobám bez domova dostane, a to bez ohledu na to, že nedisponují stabilním bydlením. Z toho důvodu je cílem této předkládané práce představit fenomén bezdomovectví prizmatem teorie uznání Axela Honnetha a odpovědět tak na otázku, zda lze jeho trojdimenzionální teorii uznání aplikovat na fenomén bezdomovectví ve městě Plzni. Teorie Axela Honnetha představuje funkční sociální teorii, která vykazuje deskriptivní i analytickou funkci. Teorie pracuje se třemi úrovněmi, které odlišně akcentují míru a povahu uznání, kdy první úroveň je uznání lásky, druhou úroveň je právní uznání a třetí úroveň je sociální uznání. Jednotlivé úrovně uznání se přímo nekryjí, ale spíše se kříží a každá z nich zajišťuje individuální sebeuskutečnění.

Dílčí cíl mé diplomové práce je zaměřen na proces sociální exkluze, který je mnohdy spojován s fenoménem bezdomovectví. Tento proces budu představovat optikou Roberta Castela, jež se zaměřuje na konceptualizaci sociální exkluze. Tu podle něho tvoří tři fáze narušující integraci jedince do společnosti. Mojí otázkou je, v jaké fázi, dle Castela definovaného procesu sociální exkluze, se vyskytují osoby bez domova. Tedy mě zajímá, zda jsou osoby bez domova ve společnosti integrovány, vytěšňovány na okraj, nebo u nich dochází k úplné sociální exkluzi nazývané desafiliace. Tento dílčí cíl je v mé práci zahrnut z důvodu, že Castel na sociální exkluzi nahlíží skrze rovinu sociálních vazeb a

pracovní působnosti, které jsou obsaženy v Honnethovo třech úrovních uznání. Proto je tento dílčí cíl do mé práce přiřazen.

V první části mé diplomové práce podrobně představuji výše zmíněný Honnethem formovaný teoretický základ. Ten obsahuje tři úrovně uznání a doplňuje ho konceptualizace Castela, jež se zaměřuje na proces sociální exkluze.

V další části této práce popisuji design mého výzkumu, který tvoří tři části členěné dle třech normativních úrovní uznání. První část metod sběru dat se věnuje úrovni uznání lásky, v níž dominují postoje péče a náklonnosti k druhým lidem, jakožto typu citového uznání. Pro tuto úroveň uznání jsem zvolila metodologický přístup mix metod, který obsahoval dotazníkové šetření a polostrukturované rozhovory na téma sociálních vazeb osob bez domova. Z důvodu mého dílčího cíle jsou v tématice zahrnuty i otázky, které jsou zaměřeny na pracovní působnost těchto osob.

Druhá část metody sběru dat se věnuje úrovni právního uznání představující právní rovnost a úctu ve společnosti. Data, která v této části využívám, jsou převzata z výzkumu Jana Váněho a Františka Kalvase (2021) „*Bezdomovectví, lze nějak přijatelně řešit? Případně jak?*“. Autoři ve výzkumu nahlíželi na možné typy řešení problematiky s osobami bez domova skrze dotazníkové šetření, polostrukturované rozhovory a metodu focus groups. Za poskytnutí sekundárních dat velmi děkuji hlavnímu řešiteli výzkumu Janu Vaněmu. Poskytnutá data, která jsou v mé práci zpracovávána, jsou tvořena jedním z jeho polostrukturovaných rozhovorů s významným politikem města Plzně. Tento rozhovor mi dodal dostatečný vhled a garanci k posouzení toho, zda lze druhou úroveň Honnethovy trojdimenzionální teorie uznání aplikovat na fenomén bezdomovectví, nebo zda v této úrovni dochází k uznání či k zneuznání osob bez domova.

Poslední část mé diplomové práce tvoří objasnění toho, zda u osob bez domova dochází k sociálnímu uznání, tedy k pocitu sounáležitosti se společností.

Výzkumné pole v této části tvořila výstava Jana Váněho a spoluautorů Nikol Kubátové, Petra Vašáta a Jakuba Václavů (2021) s názvem: „*Bezdomovectví, co vidíme? Co chceme vidět?*”¹, která v mé práci představovala symbolický prostor pro možné dosažení sociálního uznání osob bez domova. Metody sběru dat, které byly využívány v rámci této výstavy, zahrnovaly: zúčastněné pozorování, polostrukturované rozhovory, nestrukturované rozhovory a metodu fotoelicitace. V této části výzkumu jsem dotazovala různé skupiny občanů: studenty, širokou veřejnost, vlivné osoby z politické scény města Plzně, osoby bez domova či bývalé osoby bez domova.

Poslední část mé diplomové práce tvoří statistická analýza dat, která byla provedena pomocí programu R 4.0.2., v níž jsem tvořila potřebné grafy a t-testy. Kvalitativní analýza byla vytvářena ručním kódováním polostrukturovaných a nestrukturovaných rozhovorů a soustavně doplňována zúčastněným pozorováním. S obou analýz vzešly rozsáhlé interpretace, ze kterých vychází závěrečné výsledky mé diplomové práce.

¹ V rámci výstavy byla vytvořena webová stránka, která dodnes edukuje o fenoménu bezdomovectví. Dostupné z: <https://www.bezdomovectvi.cz/> (cit. 02.04. 2023)

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1. Definice bezdomovectví

Pokud bychom chtěli najít světovou sjednocující definici sociálního jevu bezdomovectví, tak jistě nalezneme různé typologie či třídění dle orgánů, které na fenomén bezdomovectví bezprostředně reagují, ale nikoliv typologii, která ve své konečné podobě definici sjednotí. Pro tento mnohorozměrný společenský jev, nazývaný bezdomovectví, dosud neexistuje žádná jednoznačná právní ani sociologická definice, která by jev celkově integrovala. Pro částečnou definici tohoto fenoménu jsou nápomocné jevy související s bezdomovectvím z jejich příčin, z pohledu veřejnosti², na základě rodinného stavu, právního postavení, či jsou vyvozovány v rámci geografického původu aj. (Marksová, Jermanová, Hanzlíková 2015: 9–11). Pro podporu řešení problematiky bezdomovectví byla v roce 2013 schválena vládou České republiky „*Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020*“, se kterou byla přijata mj. i funkční definice bezdomovectví ETHOS (Evropská typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení) (ETHOS viz příloha 8.5.2.), jež byla vytvořena Evropskou federací národních sdružení pracujících s osobami bez domova (MPSV). Typologie stanovuje tři oblasti možných typů bezdomovectví. První oblast je *fyzická* a představuje fyzický prostor pro alespoň přiměřený domov (např. bez střechy). Druhá oblast je *sociální* představující prostor pro tvorbu vlastního soukromí a sociálních vztahů (např. exkludace). Třetí oblast je *právní*, ve které je zahrnut právní důvod k užívání obydlí (např. zbavení práv či migrace). Typologie je dále členěna do čtyř hlavních koncepčních kategorií: (1) bez střechy, (2) bez bytu, (3) nejisté bydlení a (4) nevyhovující bydlení. Tyto koncepční kategorie se dělí do třinácti operačních podkategorií. Z důvodu rozsáhlosti typologie ETHOS jsem se rozhodla následovat Jana Váněho a Františka Kalvase (2021) a kategorie zúžit dle životního stylu aktérů (osob bez domova) a jejich

² Zda je forma bezdomovectví na první pohled pro veřejnost zjevná, potencionální či skrytá.

vystupování na veřejnosti. Z této perspektivy lze vytvořit a systematizovat tři kategorie bezdomovectví (1) bezdomovectví zjevné, (2) bezdomovectví skryté a (3) bezdomovectví potencionální (Kubátová 2022: 263). Ve své diplomové práci se věnuji pouze kategorii zjevného bezdomovectví, do níž spadají pouze ty osoby, které se viditelně pohybují ve veřejném prostoru. Bezdomovectví skryté (latentní) a potenciální zahrnuje široké spektrum osob, jež je nemožné přesně evidovat. Jejich počet je rozsáhlý a představuje skupinu jedinců, kteří fluktuují mezi potenciálním bezdomovectvím, či je nelze zcela evidovat (Váně, Kalvas 2021: 41). Z toho důvodu je má diplomová práce zaměřená explicitně na fenomén zjevného bezdomovectví, tedy na osoby bez střechy (ETHOS), přebývající venku.

Pokud se zaměříme na většinovou společnost České republiky, tak převážná část obyvatel spojuje osoby bez domova s alkoholismem, narkomanií, kriminalitou či duševní nestabilitou. Všechny tyto jevy pak získávají atributivní povahu spojovanou s bezdomovectvím. Osoby bez domova tak patří k dlouhodobě nejvíce stigmatizované skupině naší soudobé společnosti (Vašát 2021: 117). Individuální perspektivu, do které spadají výše uvedené atributy, zapříčiňují samotní jedinci a to svým vlastním přístupem k životu. To je bezesporu považováno za dominantně zastávaný předpoklad vzniku bezdomovectví. Na ten však můžeme nahlížet i jiným způsobem, který je často neprávem spojován s předchozím, a to strukturální perspektivou představující komplementární jev a spolupodílení se na příčinách vedoucích k bezdomovectví jedinců. Pokud hovoříme o strukturálních příčinách, jedná se nejčastěji o změny na trhu s bydlením, strukturální změny na pracovním trhu či špatnou sociální politiku v dané zemi, všechny tyto jevy zapříčiňují vznik bezdomovectví (Vašát 2021: 51). Dá se tak říci, že bezdomovectví je důsledkem ekonomických, sociálních, ale také psychologických příčin, jež jsou ovlivněny nastavením dlouhodobé dysfunkce naší společnosti. Tato dysfunkce spočívá v selhávání společenských mechanismů, které zajišťují důstojný život pro všechny občany společenství (Potůček et. al. 2021: 13). Fenomén bezdomovectví je tak dnem anomické existence, existence bez jistot neboli existence na samotném dně chudoby. Zmíněné dno zapříčiňuje absenci svobody, která je vztahována do

sociální nespravedlnosti, v níž ztrácíme vlastní identitu (Potůček et. al. 2021: 16). Tento nízký sociální status má vlastnosti opakované přerušované zkušenosti, ve které řešíme otázku stavu, nikoliv míry. Jak uvádí výzkum Olgy Nešporové a Petra Holpucha (2020), více jak tři čtvrtiny osob bez domova byly ve svém životě na ulici nejméně třikrát. Důsledkem zacyklení těchto četných návratů zpět na ulici dochází k zafixování bezdomoveckých návyků a vlastního sebepojetí, kdy osoby bez domova, které dlouhodobě žijí na ulici, ztrácejí schopnost kontroly nad vlastním životem. V extrémních případech dochází k postoji tzv. chronického bezdomovectví, ve kterém převažuje rezignace s cílem nezabývat se vlastními problémy, jež jsou na první pohled neřešitelné (Vágnerová, Marek, Csémy 2018: 11).

O fenoménu bezdomovectví pojednává veliké množství studií, které vychází jednak z kvalitativních, tak i kvantitativních dat.³ Jedná se o téma, které je celospolečensky těžce zmapovatelné. Z toho důvodu byl teprve na přelomu roku 2019 vytvořen první rozsáhlý kvantitativní sběr zajišťující reprezentativní údaje o celkovém součtu osob bez domova na celém území České republiky, jenž navazoval na řadu dílčích kvalitativních a kvantitativních sběrů dat⁴. Sčítání se věnovalo primárně zjevnému bezdomovectví (dle typologie ETHOS), poněvadž tato kategorie patří k nejvíce ohroženým obyvatelům naší země. Za pomoci extrapolace dat se na území České republiky vyskytovalo v roce 2019 takřka 21 230 dospělých osob bez domova zařazených do kategorie zjevného bezdomovectví (Nešporová, Holpuch 2020: 15). V zastoupení pohlaví výrazně dominuje skupina mužů, která ve sčítání tvořila tři pětiny dotazovaného vzorku. Důsledek takto značného rozdílu je dostupnost azylových domů pro ženy a matky s dětmi a domů na půli cesty, kde je zastoupení žen viditelné téměř z jedné poloviny. Důležitým bodem sčítání byla také příčina ztráty stabilního bydlení osob bez domova, kdy

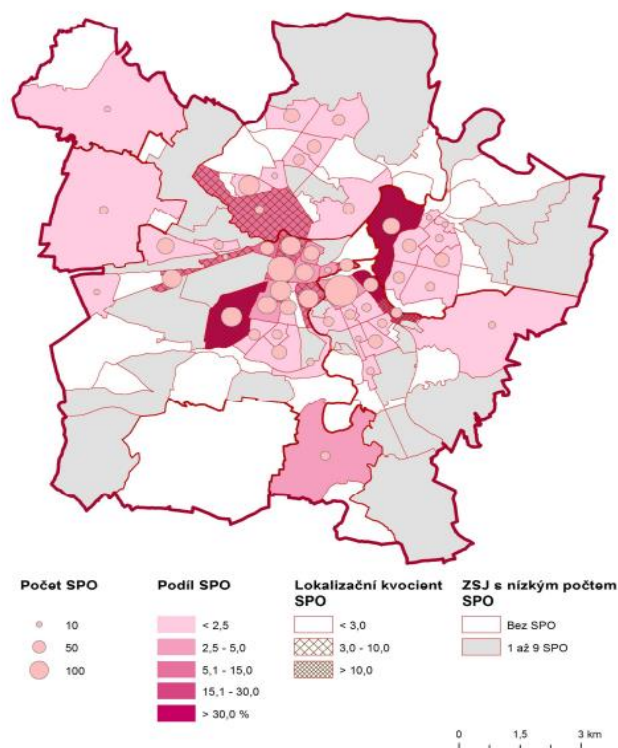
³ „O různé odhady o počtu těchto osob založené na využití dostupných dat i s doplněním dat nových se v minulosti pokoušelo mnoho autorů, ovšem vždycky s omezeným výsledkem (např. Hradecký, 2006; Kliment, Dočekal, 2016: 49-52; Kuchařová a kol., 2015; Kuchařová, Janurová, 2016; *Vyhodnocení průzkumu řešení...*).” (Nešporová, Holpuch 2019: 8).

⁴ Ve své monografii věnuje Nešporová společně s Holpuchem kapitulu již realizovaným výzkumům, skrze něž přibližují dosavadní situaci osob bez domova v ČR (Nešporová, Holpuch 2020: 12).

uvedené odpovědi směřovaly nejčastěji k problémům v manželství / v partnerském vztahu (31 %.) Velmi častým důvodem byla také ztráta zaměstnání (16 %) či atribut komplikovaného dětství (15 %) (Nešporová, Holpuch 2020: 37). Výzkum předkládá řadu zajímavých kvantitativních zjištění o životě, chování a osobních potřebách osob bez domova v České republice a výrazně tak přispívá k novým snahám probádat prostředí spojené s problematikou bezdomovectví, kterému se věnuje i tato práce.

Výzkumy, jež se zabývají fenoménem bezdomovectví, mají sjednocující prvek, čímž je teoretický rámec pracující s typy kapitálů. Společenské kapitály, které jsou definované Pierrem Bourdieu, v sobě ukrývají popis společnosti ve smyslu sociálních vazeb, ekonomické situace i kulturního poznání. Z výzkumu realizovaným pro Český rozhlas z roku 2019, který vycházel z Bourdieuho a Mika Savage, byly v České republice definovány 3 typy společenských kategorií (vyšší střední, nižší střední a nižší), které formují 6 odlišných tříd. Z důvodu mého zájmu o fenomén bezdomovectví představím pouze strádající třídu, jež spadá do nejnižší společenské kategorie. Tato třída dle výzkumu tvoří 18 % obyvatel České republiky. Jedná se o osoby, které nedisponují žádným typem společenského kapitálu. Jsou mnohdy vystaveny exekucím, kdy jejich způsob výdělků je v souladu s prekarizovaným typem práce či úplnou nezaměstnaností (Prokop et. al. 2019: 8–15). Tato třída tak řeší mj. problematiku sociálního vyloučení, tedy problém sociální exkluze s mnohdy výrazným generačním charakterem (Keller 2014: 15). Do této skupiny nezařazujeme pouze zjevné a skryté bezdomovectví, ale i osoby potýkající se primárně s bezdomovectvím potenciálním. Základ, jenž je sjednocující pro všechny tři zmíněné kategorie bezdomovectví, spatřujeme v problematice levných montoven, v nichž pracují především ohrožené a strádající třídy naší společnosti (Vašát 2021: 16). Tento jev je mnohdy podporován procesem gentrifikace, který má charakter difuze pronikající z centra měst na jejich samotný okraj. Difuze zapříčiňuje vytlačování ohrožených a strádajících vrstev obyvatelstva na okrajové části měst z důvodu koupi nemovitostí v centru bohatými vrstvami obyvatel (Vašát 2021: 98). Města se tak stávají polem geografické

imaginace, o které lze uvažovat jako o jednom z prvků sociálního života, v němž se reprodukuje chudoba a s ní i sociální nerovnosti (Ferenčuhová 2013: 40). S ohledem na město Plzeň funguje proces gentrifikace opačným způsobem. Bohatší populace občanů města Plzně bydlí na jeho okraji, chudší část občanů naopak v samotném středu. Uvedu-li příklad, dokladem opačné gentrifikace je návštěvnost nákupních center Olympia Plzeň a Plzeň Plaza. Nákupní centrum Olympia Plzeň, které je na okraji města Plzně (Černice), je navštěvováno zákazníky ze zajištěné třídy občanů. Naopak nákupní centrum Plzeň Plaza nacházející se v samotném středu města, je navštěvováno strádající a ohroženou třídou občanů. Gentrifikace se tak neváže výhradně na střed města, jak je zřetelné z *mapy 1*, která popisuje lokalizační koeficient osob pobírajících příspěvek na živobytí ve městě.

Mapa 1 – Počet, podíl a lokalizační kvocient - osoby pobírající příspěvek na živobytí: průměr let 2015-2016 ve městě Plzeň

Zdroj: Sýkora L. 2017. *Analýza prostorové segregace na území města Plzně*. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzita Karlova.

O bezdomovectví lze uvažovat jako o jisté formě sociální exkluze a segregace orientované především na města, která disponují pestrou organizací lidských společenství. V případě města Plzně je pestrá organizace tvořena převážně v její středové oblasti. Města, a to nejen Plzeň, ve své samotné podstatě vytváří ideální prostor pro koncept heterotopie, a to právě z pohledu osob bez domova. Koncept heterotopie představuje přeměnu neboli reinterpretaci míst ve veřejném prostoru, který osoby bez domova obývají a interpretují jej svým vlastním způsobem. Tento ontologický obraz, jehož výsledkem je vzájemné aktérství objektů lidských i nelidských, pomáhá osobám bez domova budovat vlastní identitu spojenou s pomyslným domovem (Vášát 2021: 64–65). Jimi vytvořený ontologický domov, tak ve své podstatě představuje ústřední bod jejich lidské existence, kdy například Smetanovy sady mohou být předefinovány na obývací pokoj a matrace pod mostem považována za vlastní ložnici (Gibas 2017: 245). Pojem „*domov*” je ale ve svém jádru spojený i se skutečností, že patříme do určité komunity. Slovní spojení „*mít domov*” v nás vyvolává určitý pocit příslušnosti, vzájemnosti, lidské blízkosti a starostlivosti o druhé. Domovem je to, kde máme pocit jistoty a bezpečí. Jedná se o místo, kde budujeme a zároveň také udržujeme svoji osobní identitu (Keller 2013: 24). Už z tohoto důvodu je vysoká koncentrace osob bez domova tvořena primárně v metropolích krajů, kde dochází k rozsáhlé sociálně prostorové organizaci různých lidských společenství a k pestré interakci mezi nimi.

2.2. Plzeň a její řešení problematiky s osobami bez domova

Téma bezdomovectví je už několik let bezprostřední součástí veřejného diskurzu města Plzně. Dokladem jsou četné diskuse a recepce situace bezdomovectví v médiích (Plzeňský deník, Plzeňská Drbna)⁵, tak i četné aplikované výzkumy poptávané z podnětu Magistrátu města Plzně snažící se problematiku osob bez domova aktivně řešit (Toušek 2009; Váně a Kalvas 2014;

⁵ Dostupné z: <https://plzensky.denik.cz/tagy/bezdomovec-2451.html> (cit. dne 27.03. 2023)

Dostupné z: <https://plzenska.drba.cz/vyhledavani.html?search=bezdomovci> (cit. dne 27.03. 2023)

Váně a Kalvas 2021).

Jeden z prvních výzkumů, který identifikoval počet osob bez domova, byl realizován v roce 2009 Ladislavem Touškem z Katedry antropologie FF ZČU. Toušek vytvořil první rozsáhlou analýzu situace *bezdomovců* ve městě Plzni včetně identifikace jejich celkového počtu. Primárním cílem výzkumného projektu bylo zjistit základní sociodemografické charakteristiky (např. občanství, vzdělání, rodinný stav) osob bez domova v rámci jednorázového sčítání, načež bylo identifikováno 172 osob bez domova, které vykazovaly zjevné známky bezdomovectví⁶ (Toušek 2009: 7–13). V roce 2014 ve výzkumné práci s názvem: „*Fenomén bezdomovectví*“ Jan Váně a František Kalvas na Touškovu studii navázali a realizovali opětovný cenzus osob bez domova ve městě Plzni. S odstupem let došlo k výraznému navýšení ze 172 na 238 osob (Váně, Kalvas 2021: 62). Výzkum si kladl za cíl, podobně jako u Touška, identifikovat demografickou skladbu osob bez domova a zjistit mj. znalosti či případný zájem těchto osob o sociální služby ve městě Plzni. Z nejnovějšího kvantitativního šetření⁷, realizovaného opět Váněm a Kalvasem, vyplývá, že se v Plzni nachází 282 zjevných osob bez domova, které postrádají stabilní bydlení (Váně, Kalvas 2022: 192). Důsledkem postrádání stabilního bydlení jsou osoby bez domova náchylnější ke stigmatizaci spojené se sociální exkludací (Mareš, Sirovátka 2008: 272). Z toho důvodu jsou Magistrátem města Plzně poptávány výzkumy (viz výše), které navrhují různá řešení, jak situaci týkající se fenoménu bezdomovectví zmírnit.

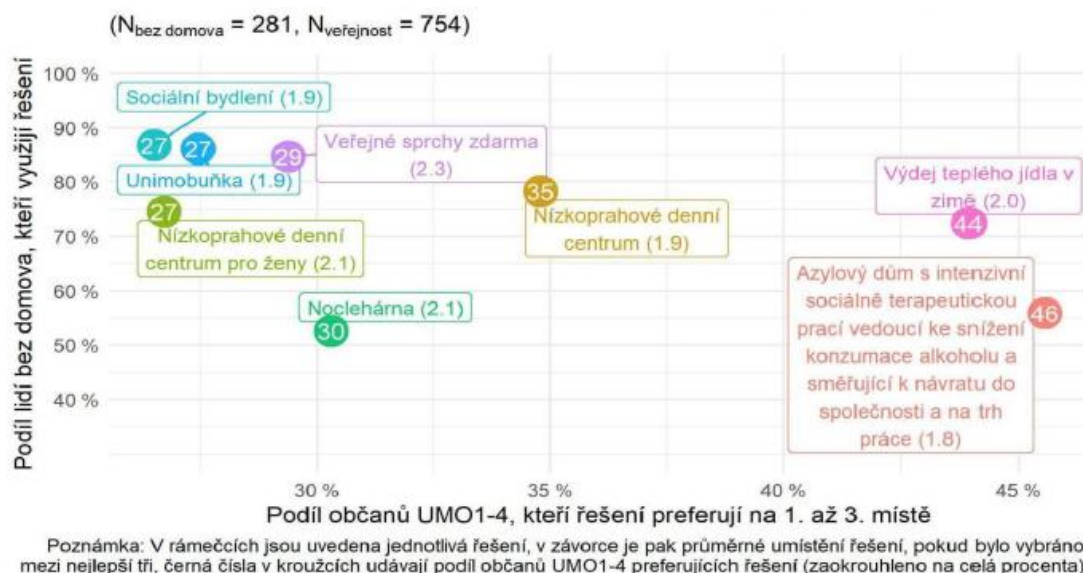
Město Plzeň, které je metropolí Plzeňského kraje a má 170 tisíc obyvatel, se řadí na čtvrté místo mezi největšími městy v České republice. Není tak překvapivé, že bezdomovectví je nedílnou součástí každodenního života

⁶ Jak uvádí publikace Jana Váněho a Františka Kalvase, do kategorizace zjevného bezdomovectví spadají ty osoby, které žijí ve veřejných prostorách, venku na ulici či v noclehárnách a azylových domech. Naopak kategorizace latentního bezdomovectví označuje ty osoby, kterým hrozí v důsledku nejistých bytových podmínek bezdomovectví. Tato kategorizace vychází z Evropské typologie bezdomovectví a sociálního vyloučení ETHOS (Váně, Kalvas 2021: 40).

⁷ Váně, J. 2021. *Bezdomovectví: Lze nějak přijatelně řešit? Případně jak? A zpracovat koncepci návrhů řešení bezdomovectví na území města Plzně II.* Plzeň: Statutární město.

zkoumaného města. Tento fenomén je spojený s městskými aglomeracemi po celém světě, které přichází se strategiemi zahrnujícími bytovou podporu s možnostmi jejího řešení. Jedna z nejznámějších podpor, která je především spojována s konceptem bydlení, nese název Housing first⁸ (Pleace et. al. in Nešporová 2020: 81). Tento koncept byl vybudován pro osoby, které potřebují náročnou sociální podporu ze strany neziskových organizací (Pleace 2017: 19). Město Plzeň tento koncept rozvíjí pod programem Sociálního bydlení NNO Ledovec, který dle evaluace Váněho (2020) nese princip zásluhovosti tzv. výběrového řízení dle preference sociálních pracovníků. Tento způsob řešení však není jedinou možností, jak můžeme situaci spojenou s problematikou bezdomovectví aktivně řešit. Město Plzeň si nechalo v roce 2021 zpracovat Katedrou sociologie Západočeské univerzity v Plzni v součinnosti s Odborem dostupného bydlení a sociálního začleňování Magistrátu města Plzně „*Koncepci politiky města Plzně pro práci s lidmi v bezdomoví 2022+*”. Koncepce, která vyšla v tomto roce (2022), zahrnuje výzkum „*Bezdomovectví, lze nějak přijatelně řešit? Případně jak?*” (2021), který testoval podporu 9 typů řešení problémů lidí bez domova podle podílu občanů (n = 754) a jejich preferencí řešení i podílu osob bez domova (n = 281), které by řešení využily.

⁸ Za původce konceptu Housing first je považována společnost Pathways to Housing, nezisková organizace založená v roce 1992 v New Yorku, která tento model řešení navrhla pro osoby bez domova trpící duševními problémy (Tsemberis 2010: 4).

Graf 1 – Řešení pro lidi bez domova, podle procentních podílů veřejnosti, která preferuje řešení na 1., 2. nebo 3. místě, a procenta veřejnosti, která preferuje řešení na 1., 2. nebo 3. místě lidí bez domova, kteří by dané řešení využili.

Zdroj: Váně, J., F. Kalvas. 2022. „Peace Polls as a Source of Inspiration for Homelessness Research“. European observatory on homelessness 16 (1): 185–197.

Dle výsledků (graf 1) došlo k názorové shodě mezi těmito dvěma skupinami, které vyjádřily podporu ke stavbě azylového domu s intenzivní sociálně terapeutickou prací vedoucí ke snížení konzumace alkoholu a směřující k návratu těchto jedinců do společnosti a zpět na trh práce (Váně, Vodičková 2022: 17–19). Veřejnost, která je nositelem veřejného mínění, v tomto výzkumu formulovala svou představu o tom, jak chce vyřešit problematiku osob bez domova. Další skupinou, problematikou přímo dotýkanou, byly samotné osoby bez domova, jež formulovaly taktéž svoji vizi o tom, jak chtějí svou situaci řešit. Výzkum vytvořený třetím sektorem – Katedrou sociologie ZČU FF, dal podklad centrální moci, kterou byl Odbor dostupného bydlení a sociálního začleňování v gesci Magistrátu města Plzně, jak situaci řešit. Organizovaná část občanské společnosti, v tomto případě školní instituce tzv. občanský sektor, vytvořila obecně prospěšný veřejný cíl, kdy dotazovala neorganizovanou část občanské společnosti, kterou tvořili samotní plzeňští občané (veřejnost a osoby bez domova). Řešení, která byla v koncepci navrhována, byla soustavně připomínkována organizacemi (např. Člověk

v tísní, Ponton z.s., CPPT)⁹, zabývajících se aktivní pomocí osobám bez domova, a to v rámci kvalitativní metody focus groups. Třetí sektor, v tomto případě neziskové organizace a školní instituce, je velice významným mediátorem možných typů řešení pro práci s osobami bez domova ve městě Plzni. Plzeň z tohoto důvodu patří mezi města, ve kterých aktivně spolupracuje třetí sektor s politickou mocí (druhým sektorem)¹⁰ v oblasti řešení podpory sociální inkluze osob bez domova. Z výzkumu vzešel návrh dávající za cíl postavení centra služeb pro osoby bez přístřeší ve Wenzigově ulici v Plzni¹¹. To nyní Útvar koordinace evropských projektů společně se součinností Magistrátu města Plzně a Odboru dostupného bydlení a sociálního začleňování aktivně realizuje za účelem společensky veřejného profitu.

2.3. Kritická teorie

K teorii uznání, jež je primárním zdrojem pro mé úvahy a zamýšlení se nad možnými formami uznání fenoménu bezdomovectví, přistupuji z pozice kritické teorie. Z tohoto důvodu si ve své diplomové práci kladu otázku, zda lze trojdimenzionální teorii uznání Axela Honnetha aplikovat na fenomén bezdomovectví, či nikoliv. Axel Honneth je jedním z předních myslitelů kritické teorie, která je spjata s Institutem pro sociální výzkum (Institut für Sozialforschung, IFS), taktéž známým svým označením frankfurtská škola, v německém městě Frankfurt nad Mohanem. Tento institut, jehož začátky jsou datovány rokem 1923¹², nese dodnes základní myšlenky kritické teorie. V roce

⁹ Dostupné z: [Organizace pomáhající lidem bez domova | Bezdomovectví \(bezdomovectvi.cz\)](https://www.bezdomovectvi.cz/) (cit. 01.02. 2023)

¹⁰ Občanská společnost je běžně operacionalizovaná jako třetí sektor, kdy první sektor představuje trh (soukromá sféra) a druhý sektor představuje stát (veřejná sféra). Třetí sektor reprezentuje komplementaritu prvních dvou sektorů, kdy aktéři/subjekty jsou v pozici náležejících do soukromé sféry, ale jejich cíle jsou veřejné. Opakem třetího sektoru je tzv. čtvrtý sektor představující korupci, kdy aktéři jednájí ve sféře veřejné, ale jejich cíle jsou soukromé (Petrušek 2006: 230).

¹¹ [Centrum služeb pro osoby bez přístřeší - Wenzigova ulice, Plzeň | UKEP](#) (cit.02.03. 2023)

¹² Prvním ředitelem Institutu byl Carl Grunberg, který byl jedním z levicových intelektuálů přehodnocujících Marxistickou teorii. Marxistická teorie byla v době jeho vedení reinterpetována ke vztahu k vyspělým kapitalistickým společnostem odvracejícím se svým kritickým pohledem od politického vývoje SSSR. V roce 1930 byl do čela institutu nově jmenován Max Horkheimer, který se zaměřoval na

vzniku institutu se začaly formovat první skupiny badatelů kritické teorie společnosti řešící stále rozšiřující se problematiku kapitalistických, nacistických a sovětských mocenských praktik (Hrubec 2011: 100–102). Hlavní výzvou, kterou kritická teorie přijala, byla analýza rozporů liberální společnosti, a to jejich jednotlivých krizí, sociálních konfliktů či civilizačních sporů. Od roku 2001 je stávajícím ředitelem Institutu Axel Honneth, který předkládá kritické teorie řešící důvod, proč dochází k sociální nespravedlnosti a zneuznání (Kalitová 2021: 23–32). Honneth je zařazen do role hlavního představitele čtvrté generace kritické teorie, v níž nahlíží na poměr mezi kritikou a normativitou¹³ lidského uznání. Rozvíjí tak zcela nový typ paradigmatu, se kterým pracuje kritická teorie. Omezíme-li se pouze na hlavní myšlenkové proudy všech zažitých generací frankfurtské školy, tak kritická teorie disponuje pěti typy paradigmat: (1) paradigma práce a výrobních vztahů (Marx), (2) paradigma pudové danosti (Marcuse), (3) paradigma komunikativního jednání (Habermas), (4) paradigma globálních interakcí (autoři třetí a čtvrté generace) a v poslední řadě (5) paradigma uznání (Honneth) (Hrubec 2011: 140).

V Honnethových dílech¹⁴ je kritická teorie sjednocována právě paradigmatem uznání, kterému se Honneth aktivně věnuje, a to společně se zájmem o přístup k východisku z rozepří v otázkách sociální spravedlnosti. Honneth ve svých dílech zpracovává normativní teorii uznání, která je předpokladem pro dobře fungující liberální společnost (Kalitová 2021: 54n). Tuto

interdisciplinární integraci sociálních věd a patřil společně s Theodorem W. Adornem, Herbertem Marcusem či Walterem Benjaminem k první generaci kritické teorie a frankfurtské školy. Je důležité zmínit, že charakter *frankfurtské školy* nebyl do roku 1950 etablován. Po odchodu z Frankfurtu, zapříčiněnému nástupem fašistického režimu, přijal Institut charakter *frankfurtská škola* a to z důvodu emigrace členů Institutu. Ta byla v prvopočátku pouze do měst západní Evropy. Až vlivem druhé světové války byla rozšířena také do USA. V té době, kdy ve Spojených státech amerických Institut působil, vznikla řada významných děl s charakterem evropské poosvícenské racionality provázené stěžejně kritickou teorií. Po návratu Institutu zpět do rodné vlasti bylo zapotřebí nově etablovaný charakter, *frankfurtské školy* a *kritické teorie* odlišit od institucionalizovaného jádra, a to z důvodu, že ne všichni členové Institutu byli spojováni v intencích kritické teorie (Kalitová 2021: 23–32).

¹³ Dle Honnetha představuje normativita vizi, jak by měla společnost a její mechanismy fungovat (Kalitová 2021: 61).

¹⁴ Mezi Honnethova díla patří např. *Patologie rozumu, Dějiny a současnost kritické teorie* (2011), *Právo svobody, Nárys demokratické mravnosti* (2018) či *Přerozdělování nebo uznání?* (2004).

teorii můžeme v kontextu označit, ačkoliv Honneth sám toto označení odmítá, za kulturní monismus¹⁵, kdy jeho teorie obsahuje tři diferencované typy uznání, které se ustanovují skrze institucionální vzorce chování ve společenství. Jeho koncepce je postavená na neohegelovské normativní teorii založené na postmetafyzickém a formálním konceptu mravnosti (Uhde 2005: 957). Když přiblížíme podstatu neohegelovské myšlenky, hovoříme o morální legitimitě ve vztahu k normativním principům, dle kterých by se měla morální legitimita poměřovat nezávisle na existujících strukturách institucí (Honneth 2018: 16n). Rozpory, které se právě v mocenských institucích tvoří, zapříčiňují sociální konflikty a boje o uznání, o kterých Honneth hovoří (Kalitová 2021: 55). Hegel (1992), na něhož Honneth navazuje, ve svém díle „*Filosofie práva*” popisuje tři oblasti, které jsou spojeny s morálním a mravním řádem, čímž myslí (1) rodinu, (2) občanskou společnost a (3) stát. Tyto tři oblasti dle něj pomáhají jedinci k dosažení individuální svobody a společenského uznání v prostředí morálního řádu. K těmto oblastem se Honneth přibližuje svým trojdimenzionálním modelem spravedlnosti zahrnujícím (1) uznání lásky, (2) právní uznání a (3) sociální uznání. I přes částečný překryv oblastí se Honneth od Hegela v některých ohledech odlišuje. V Hegelových třech oblastech se vyskytuje vnitřně založený konflikt uznání, který motivuje k dalšímu stupni morálního pokroku. Naproti tomu Honneth své úrovně uznání napřímo definuje tak, aby bylo zřejmé, že cílem konfliktů a bojů o patřičné uznání je dosažení fungujícího morálního řádu, nikoliv jeho pouhá motivace. V úrovních vznikají zásady, které definují směr cílený k tomu, jak můžeme uznání rozšířit a lépe ucelit (Honneth, Fraserová 2004: 187n). Pokud se individuálně zakoušené zneuznání prolne se skupinovou zkušeností, tak může dojít k tomu, že morální přesvědčení ve formě uvědomění si skupinového zneuznání je motivačním zdrojem a motorem k jednání, které je směřováno k rozšíření onoho uznání. Tento boj je započat v morální zkušenosti zneuznání ve společnosti, která chce nahlížet

¹⁵ Honnethova teorie spravedlnosti je dle Fraserové založena na tripolárním monismu neboli na “pouhé” orientaci konceptu spravedlnosti na pojem uznání. Fraserová, významná osoba kritické teorie zabývající se také konceptem spravedlnosti a uznání, Honnetha kritizuje za jeho pojetí spravedlnosti směřující k homogennímu a uzavřenému celku – kulturní monismus. Honneth označení odmítá, hovoří však o morálně teoretickém monismu, přičemž dualistický koncept, který navrhuje v konceptu spravedlnosti Fraserová (prerozdělování a uznání), přiřazuje pod úroveň jím definovaného uznání (Kalitová 2021: 84).

na spravedlnost skrze uznání a vlastní autonomii svých aktérů. Jenom tak (dle Honnetha) vzniká teorie dobra, která může nést ideu hodnotícího systému v liberálních demokraciích (Kalitová 2021: 65n). Zneuznání je tak možné chápat s výhledem na rozšíření možnosti vzájemného uznání (Lánský 2013: 266).

2.3.1. Spravedlnost

Pocity zneuznání se společně s nespravedlností v dnešní soudobé společnosti staly již danými sociálními fakty, se kterými se potýkají různé skupiny společenství napříč zeměmi i kulturami (Kalitová 2021: 9). Koncept spravedlnosti nese soubor pravidel, univerzálně platných principů, forem a zákonitostí, které stále disponují sporem o jejich nedostatečném uchopení (Váně 2007: 7–9). Mnohost pravidel zapříčiňuje i různorodost samotných teorií různých myslitelů, které se zabývají odpovědí na otázku, co je to spravedlnost. Ve své práci jsem se rozhodla částečně opírat o výraznou postavu liberalismu Roberta Rawlse a jeho základní charakteristiku *teorie spravedlnosti*. Dle Rawlse je za zásadní podmínku spravedlnosti považován předpoklad vzájemného respektu mezi jednotlivými aktéry. Jeho teorie je pokusem o navázání na tradiční společenské smluvní teorie Johna Locka a Jeana-Jacqua Rousseaua, jež cílí k stanovení takových společenských norem, ve kterých bude platit, že jedinci jsou rovnocennými a svobodnými osobami společenství. Rawlsova teorie jedná na základě racionální volby odvoditelné z individuálních zájmů za předpokladu, že jedinci rozumí všem principům, přijímají je a ve svém konečném důsledku podle nich i jednají. Důležitým předpokladem tohoto pojetí je vyjednávání společných kritérií se vzájemnou výhodností mezi jednotlivými aktéry. Principy rozdělování, které teorie nese, jsou tak považovány ve svém důsledku za spravedlivé, dle Rawlse *férové* (Váně 2007: 86–88). Rawls definoval dva principy spravedlnosti. První nese tezi, že každý člověk má právo na stejný systém základních práv a svobod, který je pro společnost platný. Druhý princip představuje určitou hierarchii v oblasti sociálních a ekonomických nerovností, které jsou v souladu se spravedlností tehdy, pokud přináší prospěch především těm osobám, jež jsou nejméně prosperující ve společnosti. Tyto hierarchicky vyšší pozice musí být

zpřístupněny všem a to za podmínek spravedlivé rovnosti (Rawls 1985: 227). Kritika, se kterou se však Rawls shledává, je shledávána v principu diferenciaci výkonnosti. Tedy v odpovědi na otázku, jaký člen společnosti je výkonnější a tudíž předurčen k tomu, aby jednal v hierarchicky vyšší pozici pro blaho druhých? Gerald Cohen (2006) touto kritickou myšlenkou poukazuje na rozpor Rawlsovo teorie spravedlnosti. Dle něho v Rawlsovo druhém principu dochází k obhájení si společenské nerovnosti a získání si tak větší části sociálního ocenění v dané společenské formaci (Hrubec 2012: 135n).

Honneth se nicméně k teorii Rawlse vyjadřuje jako k dostatečnému vzoru koncepce shodnosti mezi nezávisle získanými principy spravedlnosti a normativními ideály moderních společností. Hovoří o tzv. imanentní analýze, ve které vzniká tlak na etické hodnoty, u nichž usilujeme o to, aby se více rozšiřovaly a zobecňovaly i k obrazu menšinových vrstev. Přirovnáním k Hegelovi, na něhož Honnethovy myšlenky navazují, lze hovořit o jistém stupni ztělesnění objektivního ducha, který je v každé společnosti, a v němž se nachází instituce, v jejichž rutinách a sociálních praktikách se vytváří normativní přesvědčení o vzájemné spolupráci mezi členy. Předpokládá se tak forma sociální reprodukce, která sdílí hodnoty a všeobecné ideály. S přenesením do klasického označení *spravedlnosti*, toto tvrzení znamená „*dát každému to, co mu náleží*“. Hegel však tvrdí, že pro toto tvrzení nemůže existovat nezávislé stanovisko. Tvrdí, že je potřebné brát ohledy i na vztahy formované praxí ve fakticky institucionalizované společnosti. Jak píše samotný Honneth (2018): „*Jako spravedlivé musí být tudíž to, co je v různých sociálních sférách uzpůsobeno přiměřenému nakládání s jinými ve smyslu podporování té role, která je jim fakticky přisouzena v etické dělbě společenských povinností.*“. Za spravedlivé můžeme označit výtvořiny institucí (normy, pravidla a hodnoty) uvnitř společnosti, které jsou všeobecně uznávány. U uskutečnění teorie spravedlnosti, jakožto analýzy společnosti, je dle Honnetha potřebná normativní rekonstrukce, kterou je myšleno uplatňování pouze těch normativních záměrů nepostradatelných pro společenskou reprodukci. Akceptování hodnot, které se normativní rekonstrukcí seřadí z hlediska síly a rutin, dle Honnetha povede k jejich

stabilizaci, a to za splnění nutné podmínky, že normativně rekonstruovány musí být pouze takové mravní instituce, které jsou skutečně prakticky způsobilé k zajištění všeobecně uznávaných hodnot (Honneth 2018: 15–30). Teorie společnosti společně s morální teorií jsou tak hluboce zakotveny v normativní koncepci spravedlnosti, v níž Honneth skrze Hegeliánskou filosofii formuje tři sféry uznání, které budou rozebrány v následující kapitole. Pokud jsou sféry uznání narušeny, tak jejich jednotlivá dysfunkce povede k destabilizaci sociální integrace a sociální svobody, což vyústí ve společenské nespravedlnosti. Pokud se zde připomeneme výše zmíněného Rawlse, zaniká zde ona *férovost*.

2.3.2. Trojdimenzionální teorie spravedlnosti

Se zaměřením na Honnethovu teorii uznání shledáváme tři úrovně, které odlišně akcentují míru a charakter uznání. Sféry uznání se přímo nekryjí, dalo by se říci, že se spíše kříží, ale přesto každá zajišťuje individuální sebeuskutečnění jedinců ve společnosti. Teorie uznání proto silně navazuje na ideu spravedlnosti, která se dle Honnetha svým vývojem značně transformovala. V ideji, jež byla považována za sociálně demokratickou epochu, byla změna její normativní orientace rekonstruována z cíle *odstranit nerovnost* (rovnost statků a rovné rozdělení) k jejímu novému cíli, jímž je *zamezení ponižování a prohlubování neúcty* (důstojnost a úcta). Na změnu ideje reagovala vyjma Honnetha i teoretická kritička Nancy Fraserová, která transformaci ideje spravedlnosti představila pohledem od přerozdělování k uznání¹⁶. Jak uvádí Honneth (2004), tyto změny normativní orientace můžeme pochopit dvěma odlišnými způsoby: (1) politickou deziluzí nebo (2) zvýšením morální citlivosti ve společnosti. Vzhledem k době, které dominuje řada sociálních hnutí¹⁷, jež jsou zdrojem úvah o zneuznání, není zvýšená morální citlivost zahrnující důstojnost jako primární princip společenské

¹⁶ Fraserová oproti Honnethovi formulovala dvojdimenzionální teorii spravedlnosti, která se zaměřuje na rovinu uznání a rovinu přerozdělování. Cílem její teorie je tzv. participační parita – norma spravedlnosti, jež bude představovat rovnost všech členů společnosti (Uhde 2005: 960).

¹⁷ Honnethova koncepce uznání významně oceňuje sociální hnutí, jež jsou dle něho nositeli bojů za uznání a spravedlnost (Lánský 2013: 263).

spravedlnosti překvapivá. Honneth tak hovoří o určitém boji o uznání, který se může měnit ve společnosti skrze normativní principy patřící mezi základní prvky vzájemného uznání v rámci dané společnosti. Tyto normativní principy jsou složeny ze tří úrovní uznání, kterými jsou (1) uznání lásky, (2) uznání rovnosti a (3) uznání z hlediska zásluhovosti. Tyto úrovně by měly integrovat pojetí spravedlnosti a to z toho důvodu, že kvalita vztahů jednotlivých úrovní by měla zastávat výchozí bod konceptu spravedlnosti. Dle Honnetha morální pokrok v oblasti spravedlnosti představuje právě jím definované úrovně uznání, které jsou doprovázeny individualizací a nárůstem sociální inkluze ve společnosti. Paradigma uznání je tak nejen podstatné, ale především potřebné ve svém kvalitativním zlepšení konceptu spravedlnosti, v němž se vytváří myšlenka, že všichni jedinci dostávají stejnou šanci v rámci jednotlivých úrovní uznání (láska, právní rovnost, zásluha). Úrovně uznání nicméně, i přes své normativní principy, disponují přesahem svých platností, kdy jejich normativita nese svůj význam v neustálém boji o dostatečně platnou definici. Pokud se obrátíme zpět k morálnímu pokroku, tak je věrohodným právním uznáním to uznání, které se opírá o uplatňování principu rovnosti v právním měřítku (Honneth 2004: 351–362). Problematiku v posouzení věrohodnosti nalezneme však v úrovních uznání lásky a zásluhovosti. Jak uvádí Jürgen Kocka *„Morální pokrok v oblasti lásky tak může znamenat postupné odstraňování těch rolových klišé, stereotypů a kulturních atributů, které strukturálně stojí v cestě možnosti vzájemného přizpůsobení se potřebám druhých. Pro sféru uznání společenské úcty bude takový postup obdobně znamenat radikální zpochybnění těch kulturních konstrukcí, které v minulosti průmyslového kapitalismu zajišťovaly rozlišení pouze malého okruhu činností s názvem "výdělečná činnost", a to v závislosti na tom, zda se jedná o činnosti, které v minulosti průmyslového kapitalismu zajišťovaly rozlišení pouze malého okruhu činností s názvem výdělečná činnost.“* (Kocka cit in Honneth 2004, 362).

Zkráceně řečeno, Honnethova teorie trojdimenzionální spravedlnosti usiluje v globalizované společnosti o rekonstrukci spravedlnosti v úvahách kulturních a sociálních změn. Jednotlivcům by dle teorie mělo být umožněno

dosažení všech jednotlivých úrovní uznání nesoucích princip konceptu spravedlnosti. Pokud nejsou jednotlivá dosažení ve společenské formaci umožněna, jedinci nejsou schopni své vlastní sebedůvěry, sebeúcty, sebezpojetí a mj. ztrácí i rozvoj v rámci intersubjektivních vztahů. Pojem uznání je tak vztažen k individuální svobodě a sebeuskutečnění jedinců v kontextu sociálních a kulturních otázek. Uznání tak bezprostředně souvisí i s utvářením vlastní identity, na které má vliv společenství, v němž jedinci žijí. Skrze své komunikační schopnosti, osvojované procesem socializace si jedinci svoji vlastní identitu spoluvytváří v rámci svého vlastního společenství. Jednají tak ve své vlastní společenské formaci, v níž jsou definovány normativní principy vzájemného uznání, které se snaží o integritu a komplexní celistvost (Kalitová 2021: 57–62). Úrovně uznání jsou dle Honnetha nezbytnými normativními interakcemi zajišťujícími autonomii aktérů ve společnosti (Kalitová 2021: 67n).

Tímto stručným výkladem trojdimenzionální teorie uznání Axela Honnetha, jsem představila tři úrovně uznání, která vymezují odlišné formy sociálních vztahů. Mým cílem je výše jmenované trojdimenzionální úrovně aplikovat na fenomén bezdomovectví a zodpovědět tak otázku, zda dochází k dosažení všech tří úrovní uznání u osob bez domova ve městě Plzni. Nejdříve však jednotlivé úrovně podrobně představím a poté následně zasadím do kontextu osob bez domova.

2.3.2.1. Uznání lásky

Jednou z úrovní uznání je sféra lásky, v níž nalézáme postoje péče a citové náklonnosti k druhým. Tento druh citového uznání, ke kterému dochází v procesu rané socializace, vytváří důvěru již v časně fázi lidského života. Fáze nazývaná dětství je pod ochranou rodičů¹⁸, kteří si vzájemně projevují náklonnost. Toto

¹⁸ Historicky byla ochrana a vývoj sebedůvěry přisuzovány k roli matky (Fraserová, Honneth 2004:180). Matka byla v rodinném prostředí nositelem odpovědnosti za emocionální zajištění dítěte a mj. také za chod domácnosti. Otcí naopak příslušela role zajišťující stabilní rodinný příjem (Honneth 2018: 256).

uznání ve formě láskyplných vztahů je atypické svým cílem, kdy jedinci chtějí vytvářet blahobyt pro druhé osoby (Honneth, Fraserová 2004: 180–181). Široké pole osobních vztahů patřících do této úrovně uznání však disponuje jednotlivými stupni společenské zakotvenosti, jimiž není pouze rodina.

Prvním stupněm s nejméně standardizovaným typem chování je *přátelství*. Tento typ sociální vazby prošel historickým vývojem¹⁹, který poukazuje na institucionální změnu tohoto neformálního vztahu. V tomto typu společenské zakotvenosti jsou normativní pravidla založena na principu intuitivní podoby, kdy závazek nalezneme v podpoře uprostřed nelehkých životních situací. V pravém přátelství se očekává, že vztah bude postaven na důvěře a náklonnosti ke druhým lidem. Touto vztahovou formou vzniká první stupeň společenské zakotvenosti nazývaný přátelství, ve které své city a prožitky sdílíme s druhými (Honneth 2018: 218–229).

Dalším stupněm společenské zakotvenosti jsou *intimní vztahy*, které jsou zvláštní formou sociálních vazeb. Podobně jako u přátelství, u nich očekáváme podporu v těžkých životních situacích společně se vzájemnou náklonností. Intimní vztahy tak mohou na první pohled připomínat stupeň zesíleného přátelství. Nicméně v intimních vztazích se setkáváme s požadavkem sexuální intimity a vyžadováním tělesnosti od svého protějšku. Reciprocita tak zde není podmíněná pouze slovně, ale především tělesně. Partneri ve vztahu zakládají svou vlastní morální autonomii, ve které vytváří gesta tělesné významnosti. Intimní vztahy si prošly, jako předešlý typ společenské zakotvenosti, dějinnou transformací²⁰, která

¹⁹ Přátelství se dříve odvíjelo podle postavení ve společnosti. Vyšší vrstvy tuto vztahovou formu přisuzovaly k ceremoniální povaze, naopak nižší vrstvy k sousedským vztahům a pracovním zkušenostem. Nezávisle na vrstvě byly tyto neformální vztahy vyhrazeny především mužům. U žen byla tato forma vztahu zapovězena, a to z důvodu jejich povinnosti plynoucí ke dvoru či domovu. Tyto přátelské spolky nebyly podmíněny uznáním ani náklonností, nýbrž recipročním zájmem. Teprve vznikem čestného obchodování, začala vznikat potřeba sentimentu od nekomerčních subjektů, jež by byly ve vzájemné náklonnosti. Tržními mechanismy se začaly vytvářet vztahové sítě přátelství, které se rozšiřovaly díky enormně zrychlené individualizaci. Tendence sociálního rozšiřování vedla až k prosazení soukromého přátelství ve vztahu dvou osob nezávislé na pohlaví (Honneth 2018: 218–220).

²⁰ Pokud se zaměříme na transformaci intimních vztahů, příchodem 19. století opustil intimní vztah rodičovský kalkul směřující k užitku celé rodiny. Manželství, které vytváří dichotomii s intimními vztahy,

přinesla do intimních vztahů částečnou redefinici svazku manželského. Svazek manželství se vývojovou fází stal předmětem práva, ve kterém se rozšířila ochrana manželského partnera. V něm se pojem manželství definuje jako ekonomické společenství partnerů (zaopatřování výloh, bezpodílové vlastnictví) (Honneth 2018: 231–245).

Posledním stupněm společenské zakotvenosti je dle Honnetha zmíněná *rodina*. Jedná se o instituci, ve které nacházíme svobodu v plnění svých rolí. Navazuje na předchozí stupeň zakotvenosti (intimní vztahy), kdy typickým vyznačením rodiny je připojení další osoby, dítěte, k *intimnímu vztahu* (Honneth 2018: 253–267). Láska dvou lidí je typickým vztahem sdružujícím rodinu v moderní společnosti (Hrubec 2012: 57). Rodina je nejzákladnějším mezilidským vztahem, ve kterém se projevuje láska a vzájemná péče (Kalitová 2021: 68). Nicméně transformací intimních vztahů došlo i k přeměně instituce rodiny. V dnešní novodobé společnosti spatřujeme novou podobu rodiny tzv. patchwork rodiny, v níž její členové společně zodpovídají za péči o dítě (Honneth 2018: 253–267). Patchwork rodina je seskupení rodinných členů, kteří nemusí disponovat pokrevním svazkem. Nejčastěji dochází k takové rodinné podobě tehdy, když si po rozvodu bývalí manželé, mající spolu děti, najdou nový protějšek (Tománek 2012: 50). Vzniká tak nepokrevní rodina, ve které při jejím dobrém fungování dochází k vzájemnému uznávání potřeb všech členů rodiny. Patchwork rodina slouží k nalezení nového uznání v úrovni lásky, kdy předešlá láska již nebyla opětována.

Společenská zakotvenost souvisí mj. i s procesem sociální exkluze, které se věnuje Robert Castel. Ten v tomto procesu rozlišuje pojmy jako integrace, zranitelnost a v poslední řadě desafiliace. Castel se domnívá, že k optimální

se stalo v tomto ohledu svobodné a mohlo se posunout k principu *romantické lásky*. Progres v intimních vztazích prošel právními a morálními reformami. Ty spočívaly například v legalizaci antikoncepce nebo rozvodech, které byly ze strany státu formálně zjednodušeny. Dále došlo ke zrušení zákazu homosexuality ve většině západních zemí, čímž se začala zvyšovat míra sociální inkluze ve společnosti. Touto sexuální revolucí se postupně deinstitutionalizovala tradiční měšťanská rodina k institucionálnímu osamostatnění intimních vztahů (Honneth 2018: 235–241).

integraci jedinců v rámci společnosti dochází tehdy, když jedinci disponují stabilní prací, při níž se mohou spoléhat na trvalou vztahovou podporu (společenskou zakotvenost) ze strany svých blízkých, k níž dochází v uznání lásky. Zranitelnost, jež je prvním typem směřujícím k sociální destabilizaci jedince, v tomto kontextu znamená nejistou práci, anebo křehké vztahy ke druhým. Je možné, že k destabilizaci obou rovin dojde současně, přičemž hovoříme o nejhorší formě sociální exkluze, kterou Castel nazývá desafilice. Jedná se o absenci práce společně doprovázenou se sociální izolací od druhých (Castel 1994: 13). Castela proces sociální exkluze je ukotven ve dvou rovinách: (1) v participaci na trhu práce (ztráta práce, prekarizace), (2) v rovině osobnější, vztahu ke druhým či svým blízkým (zneuznání v úrovni lásky) (Castel in Keller 2014: 17). Na Roberta Castela navazuje Pierre Bourdieu, pro kterého sociální exkluze představuje určitý proces, který je vykreslen ve třech fázích, během nichž dochází k narušení integračního vztahu mezi jedincem a společností. První fází je situace, kdy sociální vazby jsou pro osoby dostačující, práce je však nezaručená a příjem nestabilní. Druhá fáze je stupněm, kdy jedinec dlouhodobě přestává participovat na trhu práce, ale sociální vazby stále udržuje. Posledním typem je dle Bourdieuho dovršený případ sociální exkluze, kdy jedinec je dlouhodobě nezaměstnaný a zároveň je i sociálně izolován (bez sociálních vazeb) (Bourdieu in Keller 2014: 18). Dohromady tak tyto autoři vnímají sociální exkluzi jako více než jen optiku chudoby a dávají ji tak do souvislosti s prvky nerovností, jež strukturují vlastní identitu jedince (Keller 2014: 7–11). Sociální vazby zahrnuté v uznání lásky i v procesu sociální exkluze představují důležitý determinant. Pokud by v rovině sociálních vazeb docházelo k zneuznání (např. zneužití, znásilnění), tak by současně probíhal i částečný proces sociální exkluze. Sociální vazby, a to především ve vztahu k dětem (rodině), hrají určitou roli v pocitu důstojnosti a sociální inkluze. Uznání lásky, k němuž dochází v procesu rané socializace, vytváří důvěru už v rané fázi lidského života. Proto je důležitá brzká tvorba pozitivních sociálních vazeb v dětství, ty mohou být dále přenášeny do dospělosti. Jak uvádí Nešporová a Holpuch (2020) téměř jedna pětina osob bez domova přisuzuje ztrátu stabilního bydlení ke komplikovanému

dětství. Proto je důležité se úrovni lásky v Honnethově teorii spravedlnosti věnovat.

2.3.2.2. Právní uznání

Další úroveň Honnethovy trojdimenzionální teorie představuje právní uznání, které se rozvíjí modelem vzájemného poskytování rovných práv. V tomto typu uznání se snažíme samy sebe chápat jako právní osoby, kterým přísluší stejná autonomní práva jako všem ostatním členům dané společnosti (Honneth, Fraserová 2004: 184n). Právní uznání je morálním východiskem všech tradičních společností, díky němuž jsou jedinci právoplatní členové společenství. V principu normativní struktury právního uznání jedinci disponují stejnou právní rovností, nicméně hierarchickému postavení se zde nevyhneme. Už od přechodu z tradiční společnosti k té moderní byly jednotlivé sociální pozice odlišně uznávány. Sociální úroveň uznání byla po dlouhou dobu v gesci právního uznání, až do té doby než došlo k formě placené práce (Honneth, Fraserova 2004: 182). Vznikem placené práce se zároveň zrodil systém zásluhovosti, ve kterém mělo sociální uznání prostor pro hodnocení svých členů, kdy předmětem jejich posouzení byl pracovní výkon jednotlivých občanů společnosti. Pokud se vrátíme zpět k právnímu uznání, tak jeho historická změna byla započata pozemkovou reformou a právem na vlastní svobodu. Oproštěním se od sociálního statusu, dle něhož se tradiční právo orientovalo, následně vzniklo moderní právo, jehož hlavním předpokladem je (dle Honnetha) obecný princip rovného přístupu, se kterým se pojí idea lidského sebeuskutečnění zahrnující morální nárok na boj o uznání. Tento morální nárok představuje prostor pro vyjednávání a jeho obsahem je subjektivní autonomie všech členů společnosti, kteří se mohou svobodně rozhodovat. Bylo by nicméně mylné považovat právní uznání za nárok členů společnosti k děláním si toho, co považují za vhodné (Hrubec 2012: 85–100). Mimo subjektivní autonomii nalézáme ve sféře právní svobody také kolektivní autonomii, ve které disponujeme občanskou společností doporučující to, jaká práva a normy mají být ve společnosti uznávány (Honneth 2018: 119–121). Právě kolektivní autonomie tvoří důležitý

základ pro rovný přístup, protože všichni členové společnosti k ní musí přistupovat rovnocenně v rámci své pospolitosti. Moderní právo tak zaručuje rovný přístup k autonomnímu sebeuskutečnění (Hrubec 2012: 101). Pokud svobodným rozhodováním a rovným přístupem členové nedisponují, jsou zbaveni svých práv, a tak přichází moment zneužití a právního zneuznání.

Aby se jedinci mohli právně uznávat, musí se navzájem jako právní subjekty respektovat a být si vědomi společenských norem, dle kterých se právně prosazují. Definice práva odkazuje v zásadě na skutečnost, že osoby jsou vlastníky určitých práv (Honneth 1995: 108n). S pomocí práva jedinci disponují symbolicky výrazovým prostředkem a společenská účinnost tohoto prostředku může jedince uznávat jako morálně odpovědné (Honneth 1995: 120). Společenství v moderním právu je tak založené na předpokladu morální odpovědnosti všech svých členů (Honneth 1995: 114).

Uvedu-li příklad výše uvedené úrovně uznání, ve městě Plzni byl od března 2017 do února 2020 zaveden pilotní projekt „*Sociální bydlení*“. Ten nesl zásady konceptu Housing first: (1) pohotová pomoc a (2) aktivní podpora těm, kteří to potřebují nejvíce. Zkráceně řečeno, pomoc a podpora měla být zajištěna pohotově v první řadě chronickým osobám bez domova, které žijí v extrémně nepříznivých podmínkách bez bydlení. Pilotní projekt evaluoval Váně (2020) ve své studii s názvem: „*Merit versus Necessity: Housing First and its Forms in Practice*“, ve které popsal zavedení tohoto konceptu do praxe právě ve městě Plzni. Váně popisuje, že město mělo vytvořený bodový systém, skrze který hodnotilo potenciální uchazeče o sociální bydlení. Přesto pilotní koncepce disponovala řadou chyb zapříčiněných nevydařenou komunikací mezi městem, jeho odbory a NGOs, čímž docházelo ke komunikačním šumům směřujícím k samotným uchazečům o sociální byty. Tento problém byl doplňován mj. i nedostatečně srozumitelnými pravidly výběru. Problém, který mě však překvapil, byl skryt v samotných NGOs. Mimo bodový systém se proces udělování sociálních bytů opíral o systém patronátu, ve kterém každá NGOs do sociálního bytu umisťuje svého klienta.

Vidíme tak zde obcházení systému ve formě patronátu, který předchází procesu schvalování (sociální pracovník je patronem svého klienta) (Váně 2020: 59–68). Pravidla v pilotní koncepci postavená na bodovém systému města nebyla přímo rozhodující. Klíčem v tomto kontextu byli sociální pracovníci, kteří prosazovali své klienty v rámci systému (Kubátová 2022: 267n). V tomto ohledu se setkáváme se solidaritou, tou disponují pracovníci NGOs společně se svými klienty a původem (dobrým jménem) NGO, který je důležitým činitelem pro posouzení města. Dobré jméno NGO tak znamená přednostní právo výběru. V tomto případě dochází k právnímu zneuznání, ve kterém se obchází systém města tvořený bodovými pravidly vytvářející i sociální zneuznání. Dochází zde ke strukturálnímu zbavení práv individua společně se znevážením jeho kolektivních či individuálních způsobů života. Tento výše uvedený příklad prezentuje také vztah a překrytí mezi právním a sociálním uznáním.

2.3.2.3. Sociální uznání

Po dlouhou dobu byla třetí úroveň uznání (sociální uznání) z hlediska rovného postavení členů ve společnosti přidružovaná k právnímu uznání. Nicméně přechodem k měšťansko-kapitalistickému typu společenství se v jádru procesu transformace objevila dělba práce, ve které došlo k rozdílnému pojetí pojmu cti a prestiže. První pojetí bylo definováno ve formě demokratické úcty a cti jedinců směřujících k jejich rovné důstojnosti vázané k právnímu uznání. Naopak druhé pojetí bylo formulováno jako tzv. meritokratické, kdy členové společnosti mohou dosahovat zásluh a ocenění v rámci svého vlastního výkonu. Toto druhé pojetí se naopak váže k sociálnímu uznání, v němž se nachází chtíč po pocitu společenské sounáležitosti (Honneth, Fraserová 2004: 182n). Sociální uznání cílí k tomu, aby si jedinci vážili sami sebe a byli tak schopni v sobě nalézt vlastní hodnotu, schopnost a talent (Kalitová 2021: 70–72). Touha disponovat sociálním uznáním patří k jednomu z největších bojů v našich soudobých společnostech, protože boje o vlastní hodnotu se stále stupňují a stávají se vysoce anomickými (Honneth 2012: 6). V naší společnosti se sociální uznání váže především k dobře odměněné a

užitečné práci. Vyhovět však požadavkům dobře finančně ohodnocené a k tomu ještě užitečné práce je velice obtížné. Pro řadu společensky zranitelných či exkludovaných jedinců je téměř nemožné tyto požadavky splnit. Tento problém má tak dvě možná řešení. Prvním z nich je zajištění podmínek pro uskutečnění plnohodnotné a dobře placené práce pro všechny členy společnosti. Tím druhým je naopak přestat propojovat sociální uznání s participací na trhu práce (Keller 2014: 28). Honneth tato řešení kříží. Tvrdí, že ke spravedlivému uspořádání ve společnosti dojdeme, když zohledníme i jiné oblasti vyjma ekonomické sféry. Nevylučuje tak ekonomickou sféru, ale hledá oblasti i mimo ni. Konkrétně v oblastech individuálních, v nichž jedinec nalezne svou vlastní hodnotu pro společnost. Je však důležité podotknout, že převážně ekonomika, ve které dochází k materiální distribuci, ovlivňuje úctu a sociální ocenění. Jedná se tak o boj v oblasti přerozdělování směřující spíše k pracovní působnosti, nežli mimo ni (Honneth, Fraserová 2004: 184n).

Podle Hrubce je u Honnetha sociální ocenění členěno na tři principy, kterými jsou: (1) původ, (2) výkon a (3) solidarita. Pokud se zaměříme na první princip, kterým je původ, představíme si sociální status vázající se na jedince. Pod tím si můžeme představit například to, z jaké rodiny jedinec pochází či jaká je úroveň jeho vzdělání. Sociální status byl ve feudálních společnostech důležitým předpokladem pro přerozdělování, rodinný původ zajišťoval míru cti a sociálního ocenění ve společnosti. I přes nástup ekonomicky aktivního měšťanstva (emancipace buržoazie)²¹, se dodnes moderní společnosti částečně řídí skrze sociální původ. Ne v takové míře, jako ve feudálních společnostech, ale pokud je nerovnost založená na dědičném statusu, je meritokratický princip (typický pro moderní společnosti) nerovný. Ke spravedlnosti v úrovni sociálního uznání dle Hrubce dochází tehdy, pokud je naše sociální ocenění založené na lidských

²¹ Nástupem ekonomicky aktivního měšťanstva došlo k poměrování sociálního ocenění skrze výkon. Nicméně princip výkonu se vztahoval převážně na bílé muže. Ženy, etnický exkludované skupiny aj., si své sociální ocenění museli vybojovat v průběhu dalších dekad skrze různá sociální hnutí (Hrubec 2012: 123).

schopnostech a výkonu. Tím se dostáváme ke druhému principu sociálního ocenění, kterým označujeme zmíněný výkon. Distance mezi jednotlivými principy se rozlišuje nutným zajištěním příležitosti prokázat talent a schopnost svého daru, které je základem proto, aby mohl jedinec svůj výkon předvést. Princip původu se váže k feudálním společnostem a šlechtě, naopak onen princip výkonu se váže k moderním společnostem. Ten však nemusí přinášet úspěšné sociální ocenění, protože vynaložený výkon může ztrácet na tržní hodnotě. Uvedu-li příklad, jedinci potýkající se s prekarizovaným typem práce nejsou sociálně oceňováni. Jejich práce je sice potřebná a mnohdy velmi namáhavá, ale není přisuzována k nadstandardním výkonům (Hrubec 2012: 118–126). Prekarizovaní jedinci se tak necítí být součástí solidárního společenství pracujících osob, protože nemají jistotu práce a na práci založenou identitu (Standing 2018: 30n). Ve 20. století se tak skrze tento podnět řada sociálních hnutí rozhodla transformovat logiku přerozdělování a najít jiný způsob sociálního oceňování, který by byl schopen zahrnovat alternativní způsoby výkonu směřujícímu k solidaritě²². Konec 20. století byl nicméně charakterizován naprostým opakem. Snaha o solidárně usměrňovaný výkon byla nahrazena tržním úspěchem, který nese analogickou podobu s původem (Lánský 2008: 1046–1047). Jako hovoří Standing (2018): „*V zájmu ekonomického růstu, díky němuž jsme měli všichni zbohatnout, se oslabovala fiskální politika jako nástroj progresivního přerozdělování.*”. Neoliberalistický směr, který sliboval rovnocennost a zásluhovost pro všechny, v tomto směru selhal (Standing 2018: 95). Solidarita a rovnost, o kterých hovořila již Rawlsova teorie spravedlnosti, se stávají v tomto principu sociálního ocenění nefunkční (Hrubec 2012: 139n). Sociální uznání se tak opírá více o princip výkonu, nežli o rovnost a solidaritu identickou pro všechny členy společenství. Jsou však i případy, kdy se princip původu kombinuje s principem výkonu/zásluhovosti. Dokladem tohoto tvrzení je již zmíněná studie Váněho (2020) s názvem: *Merit versus Necessity: Housing First and its Forms in Practice*, kde byl princip zásluhovosti posuzován jednotlivými

²² Solidarita se dle Hrubce řadí k třetímu principu sociálního ocenění, založeném na étosu rovnosti a pospolitost (Hrubec 2012: 138).

sociální pracovníky v dílčích NGOs. Projevil se zde vliv patronážního systému NGOs spojený s principem solidarity, ale také zásluhovosti ve vlastní skupině. Nicméně ve finálním výběru města Plzně, který rozhodoval o tom, kdo dostane sociální byt, rozhodl původ dané NGO²³. Stejně jako u právní úrovně uznání, i v tomto případě došlo k sociálnímu zneuznání.

²³ Původ je však podmíněn také tím, zda daná NGO disponuje kvalitním principem zásluhovosti.

3. METODOLOGICKÁ ČÁST

Metodologická část mé diplomové práce obsahuje dvě kapitoly: výzkumné cíle a výzkumný design. Kapitola zaměřující se na výzkumný design se dělí do třech dílčích podkapitol dle Honnethovy trojdimenzionální teorie uznání. Toto dílčí rozřazení jsem zvolila z důvodu odlišné povahy jednotlivých Honnethových uznání, která byla takto popsána i v teoretické části.

3.1. Výzkumné cíle

Cílem této předkládané práce je ukázat možnost aplikace Honnethovy trojdimenzionální teorie uznání na fenomén bezdomovectví ve městě Plzni. V práci se tak podrobněji zabývám tím, zda a jakým způsobem je zmíněná teorie funkční při aplikaci na plzeňské osoby bez domova. Důležitá je pro mě zejména odpověď na otázku, zda v jednotlivých úrovních dochází k uznání, zneuznání, či zda se dá teorie na tento fenomén obecně aplikovat. Dílčím cílem této práce je porozumět fenoménu bezdomovectví v kontextu sociální exkluze podmíněné důstojností, uznáním vlastní identity a reakcemi společnosti neboli pohledem druhých. Důsledkem zneuznání jsou osoby bez domova náchylnější na stigmatizaci spojenou se sociální exkludací (Mareš, Sirovátka 2008: 272). Mým dílčím cílem je zaměřením se na pojem sociální exkluze skrze roviny (1) sociálních vazeb a (2) pracovní působnosti, které výrazně dopadají na charakter sociálního vyloučení v české společnosti. Záměrem mé práce je upevnit tyto roviny ovlivňující sociální exkluzi společně se strukturálními a individuálními příčinami bezdomovectví.

3.2. Design výzkumu

Společným kritériem výběru vhodných respondentů pro všechny dílčí metody sběru dat byla skutečnost, zda dotyčný jedinec splňoval kategorii zjevného

bezdomovectví, jak ji stanovuje typologie ETHOS, a jedná se tedy o osobu bez střechy nad hlavou přebývajících venku. Jednotlivé úrovně uznání se nekryjí, ale navzájem se kříží, a proto v dílčích podkapitolách zaměřujících se na metody sběru dat od sebe tyto úrovně částečně oddělují. Dle citlivosti a dostupnosti jejich operacionalizace jsem pro každou úroveň uznání zvolila odlišnou metodu sběru dat. Do mé diplomové práce jsou zahrnuti i respondenti nespĺňující kategorii zjevného bezdomovectví, na fenomén ale reagují a zvyšují tak tím komplexnost mých zjištění.

3.2.1. Uznání lásky

Pro získání výzkumného vzorku pro první úroveň uznání lásky jsem využila přístup označovaný jako mix metod, tedy kombinaci kvalitativních a kvantitativních metod sběru dat. Výzkum probíhal v paralelním designu, kdy kvalitativní i kvantitativní řetězce byly na sobě nezávislé. Řetězce měly stejný účel výzkumu, čímž bylo ověření funkčnosti první úrovně uznání – lásky, přičemž každá metoda pracovala samostatně. Kvalitativní a kvantitativní data byla analyzována odděleně a následně porovnávána jako celek (Schrauf 2018: 485n). Kvalitativní metoda byla realizována formou polostrukturovaných rozhovorů, a to z důvodu dobré flexibility a snadného pochopení, což napomáhalo odhalit významná a skrytá hlediska lidského a organizačního chování (Mišovič 2019: 80).

Kvalitativní přístup byl úzce opřen o roli gatekeepera, kterým byl můj druhý dotazovaný respondent bezdomovec Milan, jenž se posléze stal klíčovým prostředníkem při zajišťování dalších polostrukturovaných rozhovorů. Díky Milanovi jsem úspěšně realizovala dotazování osob bez domova nacházejících se napříč Plzní, co do počtu tak i v adekvátním čase vymezeném pro sběr dat. Význam role mého gatekeepera se projevil zejména v těch situacích, kdy mi zprostředkoval kontakt s respondenty, kteří na první pohled nevykazovali zjevné atributy spojované s bezdomovectvím (zanedbaný vzhled, výskyt v určitém prostoru aj.). Seznámil mě tak s lidmi, kteří by při vnějším pozorování nevykazovali zjevné

známky bezdomovectví. Terén mi tak byl dobře zpřístupněn, což se odrazilo na rychlosti sběru dat a relevanci získaných rozhovorů, čímž se významně zvýšila validita mnou získaných dat. V rámci výzkumu jsem realizovala celkem sedm polostrukturovaných rozhovorů trvajících v průměru pětáctyřicet minut. Během nich jsem vyzpovídala jednu ženu a šest mužů²⁴ a soustavně prováděla i dotazníkové šetření. Otázky zahrnuté v obou metodách se zaměřovaly na sociální vazby a pracovní působnost osob bez domova²⁵.

Protože u některých nových zjištění získaných z dotazníkového šetření vyplynuly nové zajímavé skutečnosti vyvolávané reakcí na tematiku přátelství mezi osobami bez domova, probíhala druhá metoda kvantitativního sběru dat paralelně s polostrukturovanými rozhovory. Při sběru dat byla využita kvantitativní metoda CAPI, při níž tazatel s respondentem procházel standardizovaný dotazník a odpovědi zaznamenával přímo do tabletu a mobilního telefonu²⁶. Studie se zúčastnilo celkem 80 respondentů starších 18 let a data byla sbírána od července do srpna roku 2022. Výzkumné pole bylo tvořeno výhradně ve městě Plzni a to především v centru samotného města a v prostorách Městské charity Plzeň. Tato část výzkumu týkající se uznání lásky byla realizována v rámci studentského projektu na Katedře sociologie Západočeské univerzity v Plzni, který jsem realizovala v roce 2022 s kolegyní Kateřinou Štancovou na téma „*Teorie Roberta Castela a jeho aplikace na prostředí bezdomovectví*“. Statistická analýza dat byla provedena pomocí programu R 4.0.2., v němž jsem vytvářela potřebné grafy a t-testy.

²⁴ Výskyt většího počtu mužů na ulici je podmíněn dostupností azylových domů pro ženy a matky s dětmi či domů na půli cesty, ve kterých je vysoké zastoupení žen. Obecně je matkám s dětmi pomoc z problematiky bezdomovectví nabízena častěji než mužům (Nešporová a Holpuch 2020: 16n). Z tohoto důvodu je mužských respondentů v mé práci více.

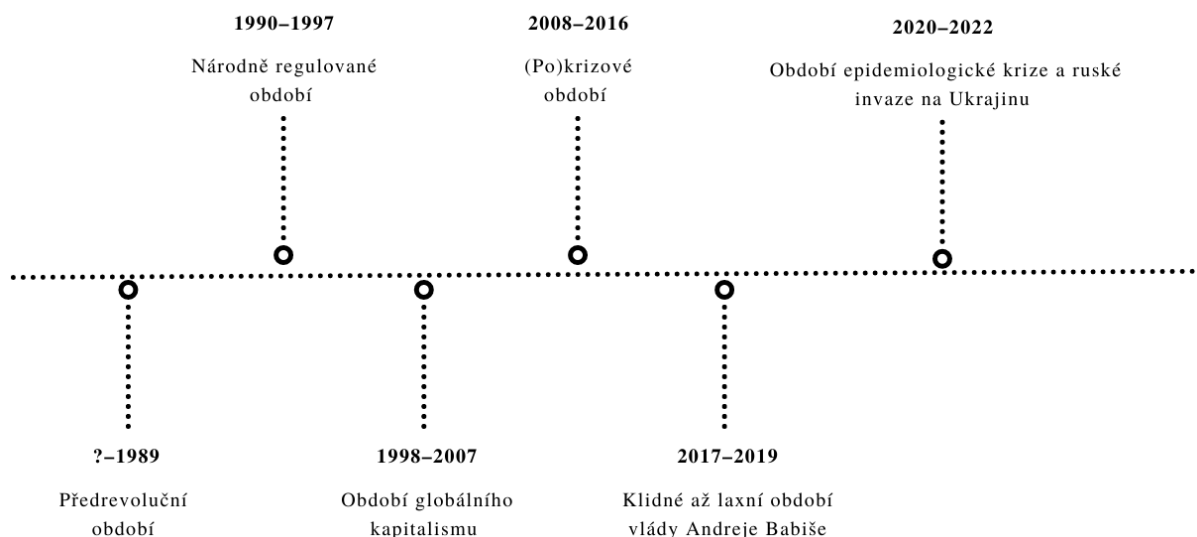
²⁵ V osnově byly zahrnuty otázky, které se zaměřovaly na to, komu mohou respondenti věřit ve svém okolí, zda mají ve svém okolí dobré přátele či udržují kontakt se svou rodinou. Otázky zaměřující na pracovní působnost nesli charakter toho, zda jsou respondenti bez stabilního příjmu. Pokud ano, jak dlouho aj. (viz příloha 8.6.1. Topic guide – Uznání lásky).

²⁶ Tazatelkami byly studentky oboru Sociologie ZČU (n = 6).

Abych výzkumný vzorek mohla ve svém grafickém zpracování lépe analyzovat, navázala jsem na časové rozčlenění České republiky v kontextu nového globálního systému dle knihy Petra Vašata. Dle Vašata si Česká republika z hlediska ekonomické a sociální politiky prošla od pádu komunistického režimu třemi specifickými fázemi, se kterými se potýkali čeští obyvatelé. Ve své knize „*Na jedné lodi: Globalizace a bezdomovectví v českém městě*” Vašát (2021) podrobně nahlíží na strukturální transformaci českého státu v kontextu globální ekonomiky. První fáze dobového kontextu přicházející po pádu komunistického režimu nazývána jako *národně regulovaná (1990–1997)* je spojována s nástupem Václava Klause na pozici předsedy vlády, kdy stát přechází od centrálně řízené ekonomiky k ekonomice tržní. V rámci ní je držena nízká nezaměstnanost, která je spojována s nízkými platy a důrazem na individuální odpovědnost občana (Vašát 2021: 101). Pádem dvou nestabilních vlád, z důvodu jejich částečného pochybení, se dostal do čela vlády na konci roku 1998 Miloš Zeman. Toto období se stává druhou fází nazývanou *globální kapitalismus (1998–2007)*, jenž je charakteristické ekonomickým růstem. I přes růst HDP a snaze přiblížit se k ekonomické úrovni Evropské unie se však Česká republika potýká s vysokou mírou nezaměstnanosti, kdy si drží status *levných montoven*. Po příchodu celosvětové hospodářské krize označované za třetí fázi je v České republice vládou Petra Nečase započato krácení některých sociálních benefitů. Dochází ke snižování veřejných výdajů v sociální politice, diverzifikaci odvětví (zejména toho průmyslového) na které měla a má vliv také globální ekonomika. Tím částečně hovoříme o charakteru postindustriálního bezdomovectví²⁷. Tato fáze je nazývána jako *(po)krizová (2008–2016)* a můžeme ji charakterizovat jako období zažívající zrod a úpadek hospodářské krize (Vašát 2021: 104–106). Pokud odhlédneme od knihy Petra Vašata, dostáváme se do období roku 2017–2019, které jsem definovala a nazvala jako *klidné až laxní období vlády Andreje Babiše (2017–*

²⁷ Postindustriální bezdomovectví se váže k postindustriální společnosti, která dle Castela přináší řadu protirečení. Ve společnosti vidíme nedostatek pracovních míst po útlumu průmyslové výroby, které jsou zdrojem uznání a úspěchu, kdy k dispozici jsou pozici řazené k neplnohodnotné práci tzv. práci v levných montovnách (Lindovská 2017: 32).

2019) zažívající dopady předchozího období až do doby, kdy přichází následující fáze dosud nepoznané *epidemiologické krize a ruské invaze na Ukrajinu (2020–2022)*²⁸. Tyto dvě události byly v novodobém vývoji dějin zcela ojedinělé a dodnes mají výrazný důsledek na stav společnosti, jelikož dopadají na osoby různých příjmových vrstev (PAQ 2022)²⁹. Zmíněné Vašátovy (2021) fáze dobového kontextu České republiky jsem pro účely mé práce doplnila o další tři fáze, včetně dvou výše zmíněných (viz obrázek 1). Mnou doplněné fáze zde slouží k doložení obtížné situace, v níž se nachází stále větší část české společnosti, a která byla doposud ekonomicky poměrně stabilní a bez hrozby propadu sociálním systémem až na kraj společnosti a zvyšující se hrozby podlehnutí sociální exkluzi dle Castelových úvah. Výše rozdělené členění, které je zobrazeno v obrázku 1, je potřebné pro ověření funkčnosti dle Honnethovy první úrovně uznání a operacionalizaci pojmu sociální exkluze dle Castela.

Obrázek 1 – Česká republika v kontextu globálního systému

Zdroj: Vlastní zpracování

²⁸ Dvě poslední fáze, které jsou datované od roku 2017 do 2022, jsem doplnila z důvodu, aby má diplomová práce byla aktuální a nebyla v mé empirické části graficky členěna pouze do roku 2016, jak je uvedené ve Vašátově knize. Rok 2023 do mé práce není zařazen z důvodu, že tento výzkum byl realizován v roce 2022.

²⁹ Dostupné z: <https://data.irozhlaz.cz/zivot/typologie/> (cit. 21.09. 2022)

3.2.2. Právní uznání

Pro zaopatření dat výzkumného vzorku, který by zajišťoval podklad pro posouzení toho, zda lze právní úroveň Honnethovy trojdimenzionální teorie uznání aplikovat na fenomén bezdomovectví, případně zda v této úrovni dochází k uznání či k zneuznání osob bez domova, jsem využila sekundární data vytvořená Janem Váněm. Za zapůjčení dat mu v rámci této metodologické části věnující se právnímu uznání opět velice děkuji. Pan profesor Váně se dlouhodobě ve svých výzkumech soustředí na problematiku bezdomovectví, považuji ho tak za experta na tento fenomén, a proto využívám data, která vytvořil z pozice hlavního řešitele výzkumu zadanému v roce 2021 městem Plzní, pod záštitou Katedry sociologie ZČU FF, nesoucímú název: *„Bezdomovectví, lze nějak přijatelně řešit? Případně jak?“* (2021). Na základě kvalitativní části tohoto výzkumu, která testovala podporu řešení fenoménu bezdomovectví, byly realizovány polostrukturované rozhovory s osobami bez domova, odborníky na oblast bezdomovectví, vlivnými osobami politické scény města Plzně a veřejností (Váně, Vodičková 2022: 17). Respondenti ve svých výpovědích sdělovali to, jakou podporu řešení v oblasti bezdomovectví by akceptovali a jakou podporu by naopak v Plzni neradi viděli. Pro mou práci byl velmi důležitý poskytnutý rozhovor realizovaný s významným politikem města Plzně. Díky této výpovědi jsem získala dostatečný vhled do problematiky bezdomovectví z hlediska právního uznání. Zodpověděla mi také otázku, zda v Plzni dochází k právnímu uznání či zneuznání osob bez domova. Další metody sběru dat, věnující se úrovni právního uznání, se v této části dále nenachází, jelikož mi polostrukturovaný rozhovor poskytl dostatečnou saturaci dat cílící na tematiku právního uznání. Je důležité zmínit, že rozhovor byl realizován s osobou, jež má v Plzni klíčový vliv na pomoc osobám bez domova, a jelikož je právní uznání legislativní záležitostí určovanou právě vedením města, považuji jej za věcný. Počet osob, které ze své pozice mohou ovlivňovat právní normy ve městě Plzni, je totiž mizivý.

3.2.3. Sociální uznání

V roce 2021 byla na Katedře sociologie realizována výstava s názvem: „*Bezdomovectví, co vidíme? Co chceme vidět?*”³⁰, která doprovázela výzkum³¹ vytvořený pro Odbor dostupného bydlení a sociálního začleňování města Plzně. Na této výstavě jsem se podílela jako spoluautorka společně s Jakubem Václavů, Petrem Vašátem a hlavním autorem Janem Váněm. Výstava se skládala z 20 venkovních výstavních panelů detailně mapujících fenomén bezdomovectví v Plzni. Pro ověření funkčnosti úrovně sociálního uznání jsem tak zvolila výzkumné pole tvořené právě realizovanou výstavou, která zahrnovala tři části spojené s fenoménem bezdomovectví: (1) progres, (2) regres, (3) cykličnost³². Výstava byla zahájena vernisáží dne 29. září 2021 v Šafaříkových sadech, kde byly panely vystaveny do 15. října téhož roku a následně byly přesunuty do kampusu Západočeské univerzity v Plzni, kde byly k vidění do konce měsíce. V tomto časovém rozmezí měla široká veřejnost bezplatnou možnost navštívit výstavu zabývající se kontroverzním tématem.

Metody sběru dat využívané v této poslední části výzkumu byly následující: zúčastněné pozorování cílené na chování veřejnosti a osob bez domova v místě vystavených panelů po celou dobu výstavy; nepolostrukturované rozhovory realizované nárazově s jedinci, kteří výstavu v danou chvíli pozorovali; metoda fotoelicitace využívaná v rámci pěti polostrukturovaných rozhovorů s vlivnými osobami z politické scény města Plzně zúčastněných vernisáže. Pro lepší orientaci v této podkapitole věnující se sociálnímu uznání odděluji popis metod sběru dat na

³⁰ Váně, J., N. Kubátová, J. Václavů, P. Vašát. 2021. *Bezdomovectví, co vidíme? Co chceme vidět?*. Plzeň.

³¹ Váně, J. 2021. *Bezdomovectví: Lze nějak přijatelně řešit? Případně jak? A zpracovat koncepci návrhů řešení bezdomovectví na území města Plzeň II*. Plzeň: Statutární město.

³² Progres neboli pokrok představuje zlepšení situace spojené s bezdomovectvím. V této sféře je zobrazena vysoká šance na sociální začlenění osob bez domova zpět do společnosti tzn. vymanění se ze situace „*být na ulici*”. Naopak regres je pravým opakem progresu. Šance na pokrok, tzn. „*nebýt na ulici*”, je téměř nulový. Osoby bez domova si prochází situacemi, které jsou provázeny vysokými exekucemi, špatným zdravotním stavem či vysokým věkem spojeným s absencí pracovní participace. Šance na pokrok je tak velmi mizivá. Poslední část výstavních panelů se věnovala cykličnosti. Tento oddíl cílil na potencionální osoby bez domova (lidi na ubytovnách), které si břímě chudoby předávají z generace na generaci.

tři části.

V první části popisují metody sběru dat využívané v den vernisáže výstavy, které se zúčastnilo přibližně 70 účastníků, z toho téměř jednu pětinu tvořily osoby bez domova. V průběhu akce, která trvala téměř tři hodiny, byly pořizovány fotografie³³ dokumentující prostor, čas a status všech účastníků výstavy. Fotografie, které tvoří materiál mého zúčastněného pozorování, jsou ve výsledcích zároveň předkládány, a můj zájem je u nich převážně věnován osobám bez domova, jež jsou předmětem mého zkoumání³⁴. Na základě pořízené fotodokumentace můžeme evidovat, v jaký čas a na jakém místě se osoby bez domova během vernisáže v Šafaříkových sadech nacházely. Fotografie znázorňují respekt k odlišnosti a boj o morální uznání z hlediska času, prostoru a statusu. Fotografií je celkem sedm a osoby bez domova je na nich možné vidět mj. i s vlivnými osobami z politické scény města Plzně, akademiky Západočeské univerzity v Plzni a širokou veřejností.

Druhá část metod sběru dat (v úrovni sociálního uznání) se zaměřovala na celý měsíc probíhající výstavy. Průběžně jsem v rámci zúčastněného pozorování zaznamenávala vývoj situace tvořené výstavou. Tato část diplomové práce byla pojata hasičským výzkumem. Nárazově jsem soustavně s pozorováním dle situace prováděla krátké nestrukturované rozhovory (trvajících přibližně 5 minut) s osobami, které si výstavu prohlížely. Nestrukturované rozhovory byly realizovány celkem čtyři a jednalo se o zpovídání: bývalé osoby bez domova (muže), ženy bez domova, ženy se stabilním bydlením a nakonec se studentem ZČU. Všechny nestrukturované rozhovory byly realizovány v momentě, kdy respondenti dočetli všech 20 výstavních panelů. Rozhovory obsahují pocity a názory na fenomén bezdomovectví, které v nich výstava po dočtení zanechala.

V poslední části sběru dat jsem se věnovala retrospektivním reakcím na

³³ Vlastníkem fotografií je Katedra sociologie ZČU FF smluvně reprezentovaná prof. Janem Váněm, která nechala vernisáž po celou dobu fotograficky dokumentovat.

³⁴ GDPR v mé práci není řešené z toho důvodu, že dle zákona č. 110/2019 Sb. § 16 odst. 1 nemusí být vyžádány souhlasy pro pořizování a následné zveřejňování fotografií pro akademické účely.

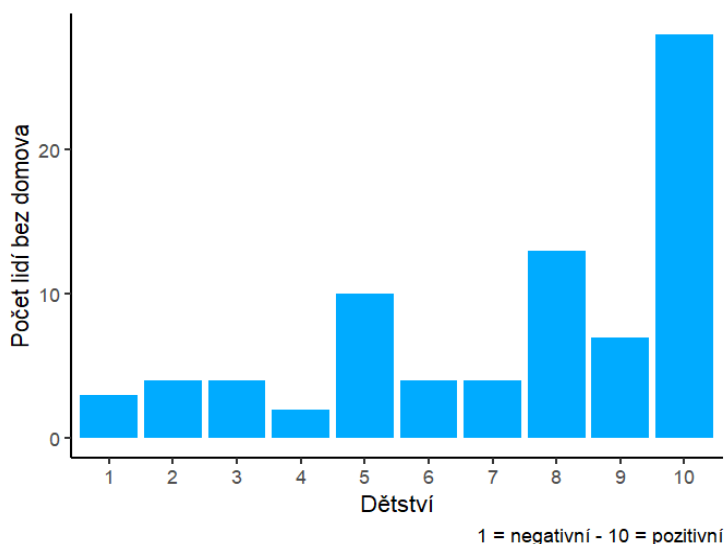
výstavu s odkazem na vernisáž. Hovořila jsem s vlivnými osobami z politické scény města Plzně (s jednou ženou a čtyřmi muži), které mi sdělily své pocity, postřehy a názory, jež v nich výstava zanechala. Mimo jiné jsem v těchto polostrukturovaných rozhovorech trvajících pětáctyřicet minut využila metodu fotoelitace, kdy jsem při realizovaném interview respondentům předkládala fotografie panelů z jimi navštívené vernisáže. Při rozhovorech jsem se zeptala i na otázku, zda si všimli toho, že na výstavě byli přítomni i osoby bez domova. Pokud si jich všimli, tak jsem se následně doptávala na otázky: Proč jim zůstaly v paměti? A jak na ně působila jejich účast na vernisáži, zda pozitivně či negativně. Po získání těchto odpovědí jsem respondentům ukázala fotografie, kde jsou s nimi osoby bez domova nepřímo vyfoceny. Tímto způsobem jsem se dostala k otázce společenské úcty a respektu k odlišnosti, jež jsou součástí sociálního uznání.

4. EMPIRICKÁ ČÁST

4.1. Uznání lásky

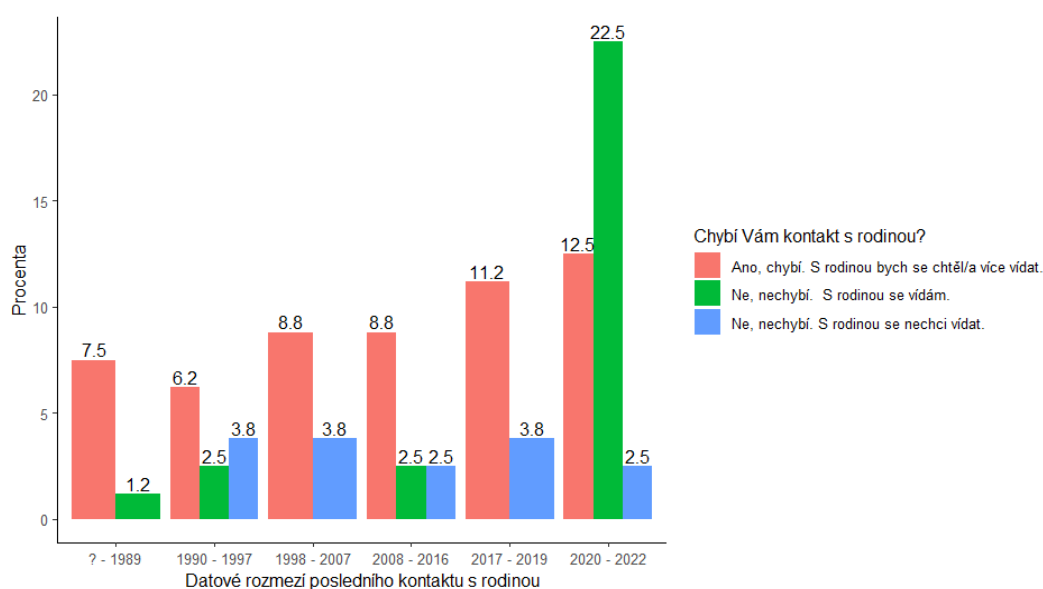
Uznání lásky, které jsem definovala za pomoci optiky Axela Honnetha, bylo v mé diplomové práci doplněno teoretickou konceptualizací sociální exkluze od Bourdieuho a Castela. Mým cílem bylo ověřit, zda je uznání lásky funkční a aplikovatelné na fenomén bezdomovectví ve městě Plzni tzn., zda k uznání v úrovni lásky u osob bez domova v Plzni dochází, či nikoliv. Pokusila jsem se mj. ověřit i vliv sociálních vazeb na sociální exkluzi, která je s bezdomovectvím mnohdy spojována. V této citové úrovni uznání jsou proto analyzovány tři stupně společenské zakotvenosti – přátelství, intimní vztahy a rodina podrobně popsané v teoretické části.

V prvopočátku analýzy jsem se zaměřila na dětství dotazovaných osob bez domova. Tato proměnná byla měřena otázkou: „*Jaké jsou Vaše vzpomínky na dětství?*“, kdy odpovědi byly operacionalizovány pomocí pocitové škály od 1 do 10. Hodnota 1 představovala negativní vzpomínky na dětství, hodnota 10 naopak představovala ty pozitivní. V analýze jsem předpokládala, že průměr hodnoty bude nižší než neutrální hodnota (5), jelikož příčinou ztráty stabilního bydlení mohlo být komplikované dětství. Jak uvádí Nešporová a Holpuch (2020) téměř jedna pětina osob bez domova přisuzuje ztrátu stabilního bydlení ke komplikovanému dětství. Shodu předpokládané hodnoty s hodnotou neutrální jsem testovala pomocí jedno výběrového t-testu. V grafu 2 jsou tak znázorněny pocitové vzpomínky na dětství osob bez domova. Průměrná hodnota je 7.34 se směrodatnou odchylkou 2.81. Jedno-výběrový t-test zamítá shodu průměrné vzpomínky na dětství (t-test, $P < 0.01$).

Graf 2 – Vzpomínky na dětství osob bez domova
Zdroj: Vlastní zpracování

Osoby bez domova žijící v Plzni měly v mnou dotazovaném vzorku dle výsledků spíše pozitivní dětství (6.71–7.97), přičemž individuální příčina komplikovaného dětství se v mém vzorku dotazovaných respondentů téměř nevyskytovala. Dále jsem se zabírala otázkou vztahu vybraných osob bez domova s jejich rodinami. Ve výsledcích z grafu 3 je zřetelné, že u respondentů je nyní nezávisle na roku posledního kontaktu s rodinou viditelné, že jim rodina chybí a s rodinou by se zároveň chtěli i více vidět.

Graf 3 – Dostatek/nedostatek kontaktu s rodinou v časovém rozmezí
Zdroj: Vlastní zpracování

Graf se tak váže ke Castelem definované zranitelnosti, která znamená tzv. křehkost sociálních vztahů. Vztahy s rodinou jsou pro osoby bez domova důležité a tuto základní emocionální vazbu chtějí nadále udržovat. Společenská zakotvenost je tak v rodinném stupni důležitá. Pokud se však zaměříme na podrobnější výpovědi respondentů, tak rodinné vztahy nejsou natolik společensky zakotvené, jako to prvotní dva uvedené grafy naznačují. Z polostrukturovaných rozhovorů vychází, že u naprosté většiny respondentů byly nalezeny křehké vztahy ve vztahu k jejich rodinám.

*„Dětství, dětství jsem měl jakoby hodně komplikované vzhledem k tomu, protože jo... Měli jsme všechno. Měli jsme Playstationa, máma nám ho koupila na splátky. Měl jsem všechno. To, že **fotr byl alkáč a mlátil matku**... Takže to mi na tom dětství jako moc nepřidalo. Pak mi bylo 14 a fotr ode mě dostal. No a pak se uklidnilo a můj fotr už není můj fotr, je to můj brácha. Prostě já jsem ho **přesunul z té kolonky z fotra na bráchu, kámoše.**“*

(Bezdomovec Marek)

Respondent Marek popsal proměnu vztahu mezi jím a vlastním otcem. Vztah mezi nimi sice neskončil, ale transformoval se do odlišné podoby. Setkáváme se tak se zásadní kvalitativní změnou z role otce na roli bratra, která mění vzájemný vztah. V jejím důsledku se však nevytrácí rodinný vztah, ten je stále udržován. Je křehčí, než kdysi býval, ale není brán optikou Castelovy desafiliace. Dle Honnenthala role stále zůstává v rodinné společenské zakotvenosti, avšak nachází se na hranici s přátelstvím.

Mojí další snahou bylo získat odpovědi na otázku, jak jsou na tom osoby bez domova s navazováním intimních vztahů. Zeptala jsem se proto respondentky Markéty, zda má přítele a pokud ano, kde se seznámili.

*„Mám, my se známe deset let, **jsme byli kamarádi, ale teďka jsme spolu** asi 5 měsíců. (...) No tady, v Plzni. No, tady na sadech. A teďka jsme se dali dohromady skrz nějaký ty drogy (...) No, teď bohužel sedí v base, no.“*

(Bezdomovkyně Markéta)

Vztah respondentka Markéta našla na ulici, kdy z přátelství trvajících deset let, dle Honnetha z nejméně standardizovaného typu chování, vznikl intimní vztah. Vidíme zde křížení dvou sfér, které představují společenskou zakotvenost, přátelství a intimního vztahu.

To, co bylo na rozhovorech po celou dobu pozoruhodné, bylo pouto odlišné od pouze rodinných vazeb:

*„Pomohl mi cizí člověk, ale ne rodina. (...) Teta mě úplně odepsala. Pomohli mi cizí lidi, kteří jsou moji kamarádi. No, Michal, prostě moje rodina. To je moje rodina. (...) **Ne jako pokrevní, ale to je prostě moje rodina...** On poprosí mě a já mu pomůžu. Já poprosím jeho a on pomůže mně. A takhle to má být.“*

(Bezdomovec Marek)

Na základě těchto odpovědí pro mě bylo otázkou, kdo jsou vlastně ti cizí lidé, kteří si pomáhají? Významné zjištění bylo, že jsou to přátelé z ulice. Stupeň společenské zakotvenosti, který je dle provedených rozhovorů pro osoby bez domova velmi důležitý. Jak popisuje respondent Marek, nejedná se o pokrevní rodinu, ale rodinou se osoby stávají z důvodu poskytnuté reciproční pomoci. To dokládá i níže uvedená výpověď respondenta Štefana:

*„ (...) **Lebo já za kamarády stojím. Víš jak, jak ty stojíš za svým životem, já stojím za kamarády. To ti povím, to je moje rodina. Neboť my si pomáháme.**“*

(Bezdomovec Štefan)

Každý respondent hovořil o silném přátelském poutu, které nazýval rodina. Z nejméně standardizovaného vztahu (z přátelství) se z výpovědí mých respondentů

stala nejvíce dominující sociální vazba. Další příklad přátelského pouta popsal respondent Petr, který hovoří o přátelích jako o své *punkerské rodině*:

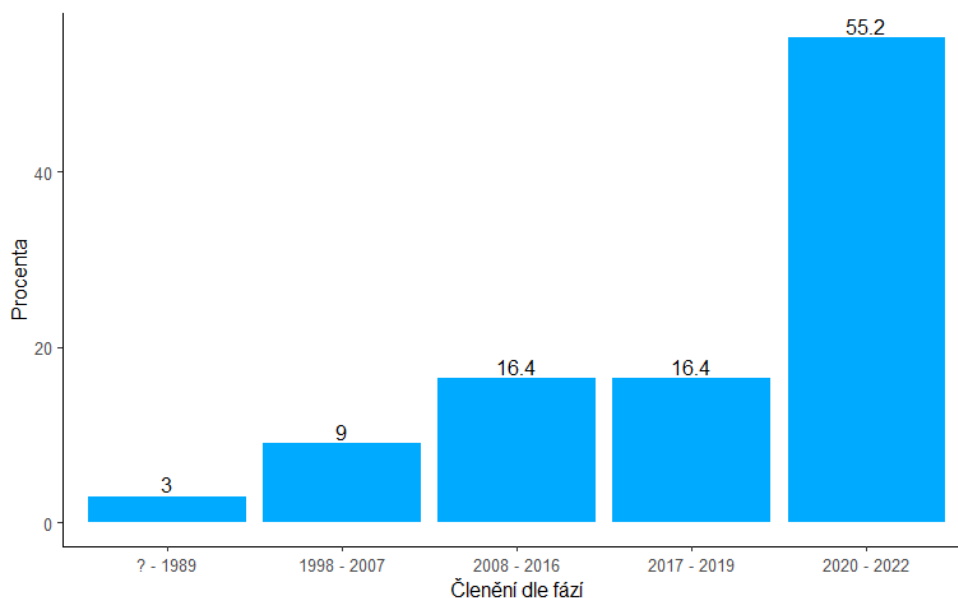
*„(...) ne jako pokrevní, ale to je prostě moje rodina... On poprosí mě a já mu pomůžu. Já poprosím jeho a on pomůže mně. A takhle to má být. (...) Ale co doma? Já tam nemám nikoho, **tady mám rodinu**. Tohle je moje rodina. I když to tak nevypadá nebo prostě... Jo, to jsou prostě moji pankáči. **Moje punkerská rodina.**”*

(Bezdomovec Petr)

Z výsledných zjištění můžeme hovořit o tzv. novodobé patchwork rodině prolnuté dvěma typy společenské zakotvenosti definované Honnethem. Ve své nové *punkerské rodině* osoby bez domova shledávají rovinu rodiny tvořené přáteli, v níž osoby bez domova mohou nalézt i intimní vztah. Osoby bez domova tak nelpí přímo na své pokrevní rodině, ale převážně na své ulici nově nalezené rodině – tvořené přáteli. Z výsledku je znatelné, že u osob bez domova nedochází k úplné desafilaci sociálních vazeb, ale ke zranitelnosti rodinných vazeb kompenzovaných vazbami postavenými na přátelství. V této úrovni uznání (lásky) tak nedochází k zneuznání. Osoby bez domova tak nalézají podporu v nelehkých životních situacích u svých přátel. Lásky je zde opěťovaná, pevná a reciproční.

Aby má analýza byla kompletní a splňovala dílčí cíl mé práce věnující se sociální exkluzi, zaměřuji se i na pracovní aktivitu osob bez domova. Pracovní aktivitu na trhu práce řadím mezi jedno z témat mého zájmu, protože se jedná o zdroj identity začleňující do společnosti a je tak nástrojem pro vzdorování exkluzi. Mj. je také jednou z rovin dle Castela, který využívá pracovní aktivitu a sociální vazby k posouzení toho, zda k procesu vedoucímu k sociální exkluzi dochází, či nikoliv. V návaznosti na Honnetha je zneuznání lásky (sociální vazby) dílčím prvkem procesu vedoucího k sociální exkluzi. Proto ve své analýze sleduji tyto prvky (pracovní aktivitu a sociální vazby) kompaktně, jsou totiž důležitými body vázajícími se při jejich dobré funkčnosti k sociální inkluzi.

Dle mnou definovaného členění (obrázek 1, kapitola 3.2.1) je zřetelné, že více než jedna polovina dotazovaných zjevných bezdomovců přišla o svůj stabilní příjem v letech 2020–2022 (graf č. 4). Do analýzy dat jsem nezahrnovala respondenty, kteří mají stabilní práci³⁵.

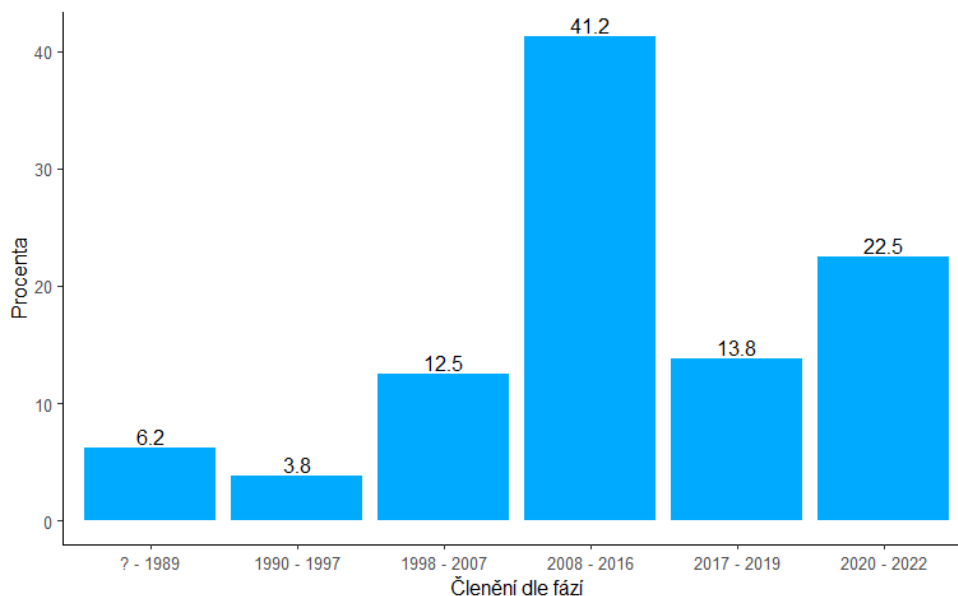
Graf 4 – Rok posledního stabilního příjmu osob bez domova

Pzn. Nejsou zde zahrnuti ti respondenti, kteří mají stabilní práci (n = 67).

Zdroj: Vlastní zpracování

Ztráta stabilního příjmu může přijít náhle, ale po ověření prvního výskytu na ulici můžeme spatřit, že práce není vzhledem k první zkušenosti „být na ulici“ ustálená dlouhodobě (graf č. 5). Z analýzy vzešlo, že téměř jedna polovina dotazovaného vzorku poprvé okusila ulici v letech 2008–2016.

³⁵ Respondentů, kteří jsou osobami bez domova a mají stabilní finanční příjem, je v mnou dotazovaném vzorku pouze 16 %.

Graf 5 – Kdy jste se poprvé dostal/a na ulici?

Zdroj: Vlastní zpracování

Situaci můžeme přisuzovat k fázi (po)krizové, nicméně z kvalitativní části je patrné, že jsou zde i významné individuální příčiny, jež způsobují ztrátu stabilního bydlení. Z polostrukturovaných rozhovorů lze vyčíst, že v pracovní rovině se nachází mnoho příčin ovlivňujících ztrátu stabilního bydlení. V níže uvedené výpovědi přisuzuje respondent Vladimír svou situaci k epidemiologické krizi:

*„(...) Tam jsem měl bydlení, všechno. Jenomže, jak, jak přišel ten **Covid**, jo? No tak, majitel to zabalil, no. A skončil jsem zase zpátky tam, kde jsem byl. Já jsem tam dělal správce areálu.“*

(Bezdomovec Vladimír)

Zde vidíme strukturální příčinu a možný typ narativu ospravedlnění si své situace bytí bez domova. Příčiny strukturálního charakteru se však mohou kombinovat s příčinami individuálními:

*„No, měl jsem i úraz. (...) Já jsem byl hasič, no. (...) Se se mnou kvůli tomu **přestala přítelkyně bavit**, po té nehodě.“*

(Bezdomovec Vladimír)

Respondent Vladimír však posléze, když téma rozhovoru přešlo na sociální vazby, nepřestával hovořit o své přítelkyni, která ho opustila v době, kdy si způsobil úraz ve svém stabilním zaměstnání v pozici hasiče. Situace v rozhovoru byla natolik vypjatá, že respondent požádal o pozastavení nahrávky z důvodu citlivosti tématu. Rok ztráty zaměstnání spojeným s rozchodem s přítelkyní se ve finální podobě analogicky shodoval s respondentovým prvním kontaktem s ulicí v roce 2012. Z uvedených citací je očividné, že v prvopočátku je zmíněna epidemie covidu-19 a její důsledek ztráty zaměstnání, ale v pozadí problematiky nacházíme jádro samotného problému v jeho individuální perspektivě ocitnutí se na ulici. Dalším příkladem je respondent Milan:

*„Oni už hlavně **starší lidi neberou**. Ted'ka, co je ta **válka** v Rusku, **na Ukrajině**... Dělají samí Ukrajinci a abych dělal za 20Kč na hodinu, to si radši, pardon, vysomruji.“*

(Bezdomovec Milan)

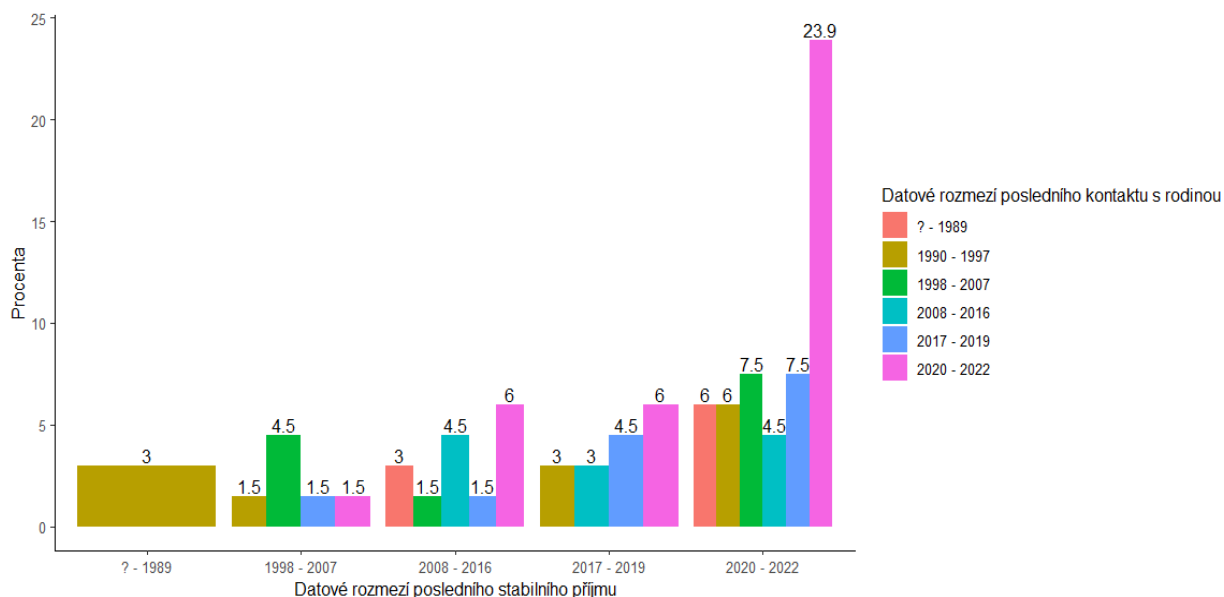
Z výpovědi vyplývá, že se respondent díky svému věku cítí být v komparativní nevýhodě. Není to ale jen vyšší věk, který uvádí jako příčinu svého znevýhodnění. Důležitým prvkem je také jeho tvrzení doprovázené narativem vysoké migrace běženců z Ukrajiny související s vysokou poptávkou po zaměstnání. Když rozhovor s respondentem Milanem přešel do roviny osobního života, zjistila jsem, že i zde individuální perspektiva představuje významnou složku:

*„Jednou jsem přišel po 12ce. Bohužel, moje **manželka spala v mé posteli s někým jiným**. Skočil z druhého patra do prvního. (...) Zkopal jsem ho. (...) Už jsem hodný. **Čtyři a půl roku jsem si odseděl**.“*

(Bezdomovec Milan)

Po ukončení výkonu trestu spojeným s napadením ze žárlivosti se respondent dostal poprvé na ulici, kde se střídavě nacházel do doby svého úmrtí (listopad 2022). To bylo způsobeno selháním organismu, který zapříčinilo nadprůměrné užívání alkoholických nápojů. Z analýzy lze vyčíst, že prvotními odpověďmi na otázku „*Proč jsou na ulici?*“ je důvod shledán ve strukturální příčině. Pokud se však zaměříme na samotné jádro situace, je patrné, že k problematice „*bytí bez domova*“ dochází v rovině sociálních vazeb, jež jsou z výsledku tohoto výzkumu křehké. Problém tak není shledán ve strukturální příčině, nýbrž v příčině individuální. V průběhu let docházelo u mnou dotazovaných respondentů v určitých společenských zakotvenostech k zneuznání. Ať už to byla problematika v rodinném stupni společenské zakotvenosti uváděná respondentem Markem či ve stupni intimních vztahů, uváděném respondenty Milanem a Vladimírem, zneuznání zde bylo znatelné. Z analýzy je nicméně zřetelné, že pokud dojde v jednom ze společenského stupně zakotvenosti k zneuznání, uznání kompenzuje stupeň jiný.

Poslední graf č. 6, představuje závěrečné výsledky mého dílčího cíle. V grafu nalezneme korelační vztah mezi příjmem a kontaktem s rodinou osob bez domova, která tvoří dominantní témata propojená optikou Roberta Castela. Na první pohled sice vidíme složité seskupení dvou proměnných. Aby však bylo zřejmé, jak se zjištěními máme pracovat, ukažme si to na vybraném příkladu. Zaměříme se např. na období 2008–2016. Jedná se o období (po)krizové fáze, kdy na ose X vidíme, že respondenti přišli o svůj stabilní příjem, ale důležitým atributem je, že u nich nedošlo k úplné ztrátě sociálních vazeb. Světle modrý sloupec odkrývá, že 4,5 % respondentů opravdu v těchto letech přerušilo kontakt s rodinou. Důležité ale jsou i sloupce tmavě modré a fialové barvy, nichž jsou vztahy stále „*dobré*“, k přirovnání k definici Castela jsou křehké a zranitelné.

Graf 6 – Korelační vztah mezi posledním příjmem a kontaktem s rodinou

Pzn. Nejsou zde zahrnuti ti respondenti, kteří mají stabilní práci (n = 67).

Zdroj: Vlastní zpracování

V Plzni tak nenalezneme Castlem definovanou desafilaci ani třetí typ Bourdieuho exkluze, tedy absenci práce a sociálních vazeb. Vidíme zde typ druhý. Můžeme pozorovat osoby bez domova, které jsou dlouhodobě bez práce, ale přetrvávají u nich uspokojivé a křehké vztahy. V prostředí Plzně tedy můžeme hovořit pouze o křehkosti sociální exkluze a neopomínat sociální vazby založené na přátelství. Sociální vazby tak přetrvávají, transformují se, ale nezanikají. Přátelské formy sociálních vazeb nahrazují ty rodinné. Z toho důvodu nedochází k přechodu do třetí Castelovy fáze zvané desafilace.

4.2. Právní uznání

Osobní autonomie a svoboda patří mezi základy liberálních práv. Jedinec je zaručenými právy chráněn státem a má tak možnost určité subjektivní autonomie. Současně se ale otevírá i nový prostor, který je na hranici a mnohdy i za samotnou hranici právní svobody. Osoby přistupují ke druhým osobám s respektem, jež sebou nese normu uznání v kontextu vzájemného očekávání – tzn., bude s námi jednáno jako se subjekty se svobodnou vůlí a bez žádného nátlaku. Je

od nás očekávána důvěra ke druhým osobám, které stejně jako my dodržují platné právní normy. Právní vztah je tak založen na důvěře a toleranci (Honneth 2018: 135–138). Musíme však správně pojmenovat subjekty, jež mohou být odlišně hierarchicky situovány a mít tak silnější roli nositele zdánlivého práva. Ne každý subjekt je schopen úcty vůči někomu jinému např. ke členům sociálně marginalizovaných skupin. V případě mé předkládané práce subjekt, v tomto případě vlivný politik města Plzně, nedisponoval právní úctou k osobám bez domova jakožto k nejvíce stigmatizovaným osobám společnosti. V rozhovoru, který mi byl poskytnut panem profesorem Váněm, jsem shledala problém nedostatečného finančního ohodnocení za potenciálně nabízenou pracovní participaci:

*„Máme dvě parkoviště, kde se nám ztrá..., kde máme prostě problém s ostrahou, tak přemejšlíme, jestli ta fyzická přítomnost by třeba pro ně nebyla dobrá a tam vnímám to, že v momentě kdy nastavíme nějaký **právní rámec takovéto spolupráce s vytipovaným třeba bezdomovcem**, nebo třeba s vytipovanými bezdomovci, tak prostě aby v případě, že se třeba budou chtít zapojit do nějaký **práce** další třeba na obvodě, tak aby mohli, **aby mohli třeba obdržet stravenku**, prostě aby se jim pomáhalo, to znamená třeba, dovedu si představit, ale říkám, ten **právní rámec** budeme řešit a ty možnosti budeme řešit zejtra.“*

(Politik města Plzně)

Významný politik města Plzně v rámci výzkumu zjišťujícím různé možnosti pomoci osobám bez domova, ve své výpovědi sdělil, že za odvedenou práci mohou osoby bez domova obdržet stravenkovou poukázku. V dnešní době je stravenková poukázka pouze levná finanční záplata. Jedná se spíše o doplněk k odpracované mzdě/platu tzn. výplata stravného. Stravenková poukázka³⁶ by potenciálně pokryla osobám bez domova stravu, ale nikoliv zboží a služby nepotravinového charakteru (např. nájem, drogerii). S čímž se pojí i skutečnost, že

³⁶ Dostupné z: <https://www.kosik.cz/stranky/stravenky> (cit. dne 29.03. 2023)

by se nejednalo o pracovní poměr, ale typ "přátelské" výpomoci bez možnosti zdravotního a sociálního pojištění. Zkusme si představit sebe nacházející se v situaci bez domova, kdy je nám nabízena práce na městském obvodě za stravenkovou poukázku. Asi málokdo z nás by přijal tento druh pracovní participace za pouhou stravenkovou poukázku i za předpokladu, že by se jednalo o prostý úklid. Politik ve své výpovědi hovoří o právním rámci, který by spolupráci vytvořil. Staví se tak do role pomáhajícího a právního nositele. I když nevíme, jaký počet stravenkových poukázek by osoba bez domova za svou pracovní participaci obdržela, je zjevné, že by se jednalo o prekarizovaný druh námezdní práce. S odkazem k Honnethovi by osobám bez domova v tomto případě bylo upíráno právo na důstojnou mzdu, které je specifickou formou právního zneuznání. Existují i další příklady dokládající skutečnost právního zneuznání osob bez domova ve městě Plzni. Například četná upozornění aktivistů, veřejnosti a akademiků na šikanu plzeňských osob bez domova srážníky městské policie Plzeň (Regionplzen.cz, Idnes.cz, DENÍK N, Český rozhlas)³⁷. Tento rok (2023) byla vyslána dokonce petice za prošetření aktů násilí, páchaných na lidech bez domova v Plzni městskou policií (Portál veřejné správy 2023). Skrze tyto příklady dokládám tvrzení, že k právnímu uznání osob bez domova ve městě Plzni nedochází.

4.3. Sociální uznání

Honneth hovoří o tom, že sociálního uznání je možné dosáhnout i mimo oblast finanční ziskovosti. Pokusila jsem se tak zohlednit čas, prostor a status všech účastníků vernisáže panelové výstavy s názvem: „*Bezdomovectví, co vidíme? Co chceme vidět?*” (2021), která v mé práci představovala prostorově symbolickou

³⁷ Dostupné z: <https://www.regionplzen.cz/zpravodajstvi/vystava-poukazuje-na-policejni-nasili-na-192826/> (cit. dne 01.04. 2023)

Dostupné z: https://www.idnes.cz/plzen/zpravy/nasili-bezdomovec-straznik-petice-policie-bakalarska-prace.A230406_718646_plzen-zpravy_vb (cit. dne 01.04. 2023)

Dostupné z: <https://www.regionplzen.cz/zpravodajstvi/vystava-poukazuje-na-policejni-nasili-na-192826/> (cit. dne 01.04. 2023)

Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/lide-bez-domova-mestska-policie-plzen-trestni-oznameni-zpravy-online_2304142042_kth/ (cit. dne 01.04. 2023)

příležitost pro osoby bez domova směřující k možnému dosažení sociálního ocenění a sounáležitosti se společností. To, že lidé přijdou shlédnout výstavní panely na téma bezdomovectví, může představovat určitý typ zájmu o nejvíce stigmatizované osoby společnosti. Pozorováním jsem chtěla zjistit to, zda prostor výstavních panelů postavený mimo finanční ziskovost, umožňuje či dokonce vyvolává u osob bez domova sociální uznání, či nikoliv.

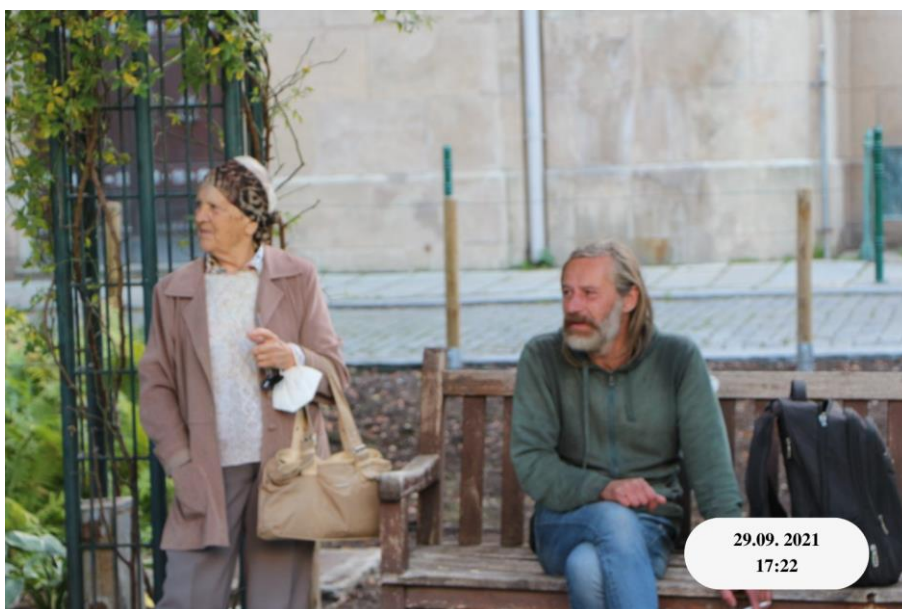
Dne 29. září. 2021 se v 16:30 začal prostor výstavy zaplňovat účastníky. Přišli významní politici města Plzně, akademičtí pracovníci Západočeské univerzity v Plzni, občané města Plzně, ale i občané mimo něj. V této době se osoby bez domova na vernisáži nenacházely (Fotografie 1). Prostor byl zprvu velmi chaotický, zkoušela se funkčnost mikrofonů a přicházely davy lidí.

Fotografie 1 – Začátek výstavy, prostor tvořený veřejností (16:54)

Zdroj: Katedra sociologie ZČU FF

Při zahájení vernisáže se nicméně začaly skryté osoby bez domova odhalovat. V pozadí výstavních panelů, hledící na záda autorů a předem k poslouchajícímu davu seděly na lavičkách osoby bez domova (fotografie 2). Po celou dobu nahlížely na zúčastněný dav a jeho reakce orientované směrem k výstavě.

Fotografie 2 – Postranní prostor tvořený osobami bez domova (17:22)

Zdroj: Katedra sociologie ZČU FF

V 17:30 byla úvodní slova vernisáže ukončena a její účastníci měli prostor si výstavní panely prohlédnout a společně o nich diskutovat (fotografie 3).

Fotografie 3 – Prohlídka výstavy, prozatím tvořena veřejností (17:39)

Zdroj: Katedra sociologie ZČU FF

Až poté, co se dav rozmístil mezi výstavní panely, se osoby bez domova začaly prolínat mezi skupiny účastníků. V pravém rohu fotografie 4 můžeme spatřit procházející osobu bez domova, kdy v pozadí fotografie poznáváme významné

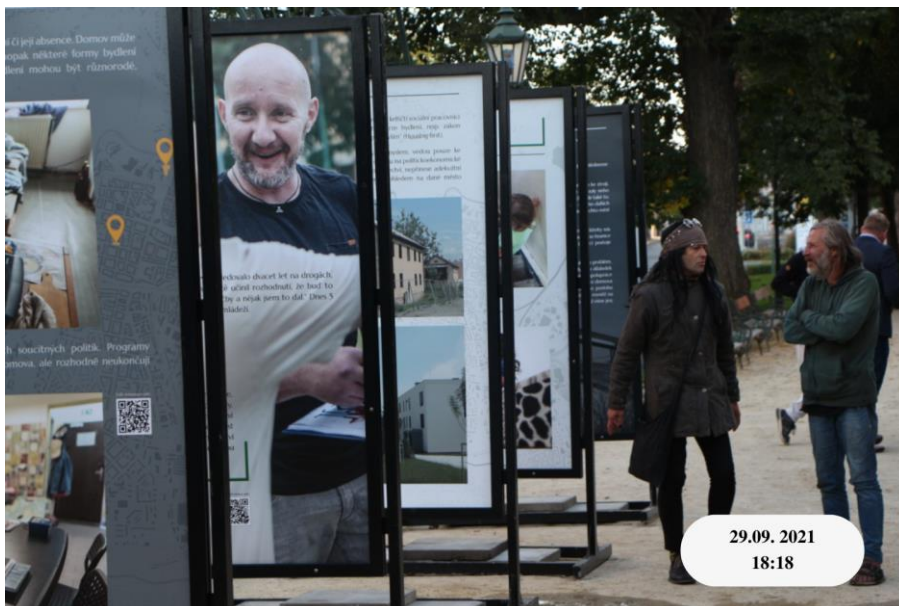
politiky a akademiky města.

Fotografie 4 – Prohlídka výstavy tvořená osobami bez domova (17:45)

Zdroj: Katedra sociologie ZČU FF

Skrytou proměnnou v den vernisáže hrál moment načasování. Začátkem vernisáže se osoby bez domova prostorově stranily od velkého davu účastníků čekajícímu na úvodní slova autorů výstavy a situaci sledovaly z povzdálí. Po ukončení úvodních projevů začali účastníci projevovat pozitivní reakce. Tato odezva vzbudila u osob bez domova pocit sounáležitosti, přičemž vznikla odvaha procházet se rozskupinkovaným davem účastníků výstavy. Po ukončení vernisáže, kdy dav účastníků samovolně odcházel, si začaly osoby bez domova výstavní panely číst a vést o nich mezi sebou diskuze (fotografie 5). Tento moment nastal poté, co se v prostoru vystavených panelů nacházel mizivý počet účastníků vernisáže.

Fotografie 5 – Prohlídka výstavy tvořená osobami bez domova (18:18)

Zdroj: Katedra sociologie ZČU FF

Některé osoby bez domova dokonce začaly vést rozhovory o svém životě s mladými ženami, studentkami, které se vernisáže účastnily a zůstávaly na ní déle než ostatní účastníci (fotografie 6).

Fotografie 6 – Začleňování osob bez domova (18:19)

Zdroj: Katedra sociologie ZČU FF

I když ženy zastávaly odlišný společenský status než osoby bez domova, bylo setkání velmi přátelské. Sociální status neměl žádný nepříznivý vliv na společnou interakci. Muž, který ženám vyprávěl svůj osobní příběh, hovořil o příčině svého pádu na ulici. Ženy ho poslouchaly a muže se dále doptávaly na příhody spojené s jeho situací. V jednom z rozhovorů s vlivnými osobami z politické scény města Plzně spadajících do třetí části metody sběru dat podala zaměstnankyně odboru následující výpověď:

*„Oni v určitý moment měli **radost**, že jsou na té fotce, po té vernisáži. (...) To byl ten okamžik, kdy jsem si všimla, že to byla jejich chvíle, že měli jako radost, že se tam jako vidí. A proto se vlastně nějak jako projevíli.”*

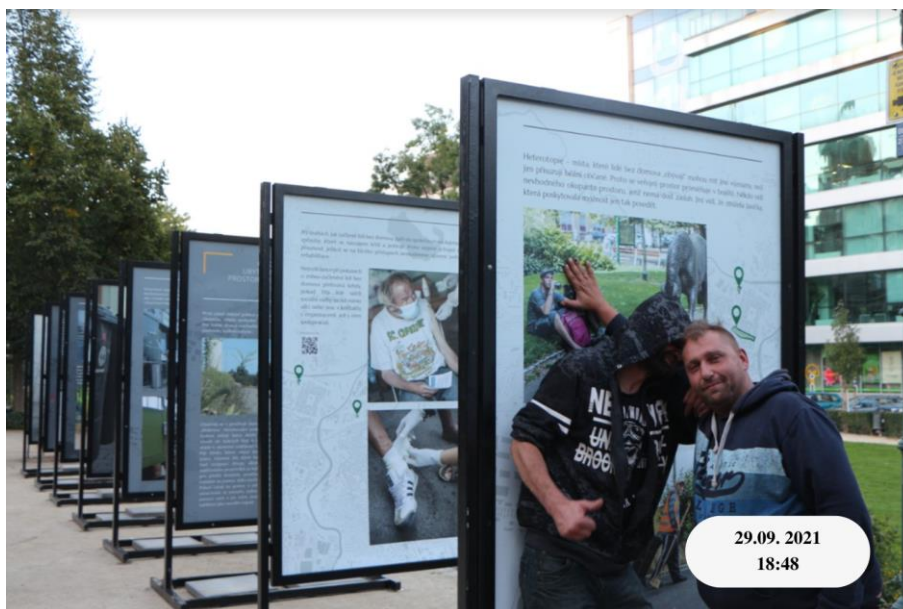
(Zaměstnankyně městského odboru)

Dle uvedené výpovědi získal muž bez domova skrze vernisáž a výstavní panely příležitost ocenit se. Byla to jeho chvíle, kdy vyprávěl vtipné historky, ve kterých popisoval aktivitu osob bez domova jako „*hustý život drsňáků*“, přičemž ukazoval na výstavní panely. Nebyl zde žádný předpoklad vedoucí k znevážení jeho individuálního způsobu života ze stran žen či jiných účastníků vernisáže. Naopak si užíval solidaritu a přízeň, kterou mu účastníci a především ženy projevovaly poté, co jim výstavu sám prezentoval. Zaměstnankyně městského odboru dále vypověděla:

*„Já jsem je vlastně nevnímala. Vnímala jsem až v tom momentě, kdy projevovali radost. Ale možná, kdyby mi někdo neřekl, že jsou to lidi bez domova... Ted' nevím, kdo to přesně byl... Nějak se o tom začalo mluvit, že **jeho brácha je na té fotce**, tak v ten moment mi asi seplo.”*

(Pracovnice městského odboru)

Z uvedené výpovědi, která byla takřka totožná s ostatními respondenty ze třetí části metody sběru dat, vyplývá, že osoby bez domova byly statusově nerozeznatelné od zbylých účastníků výstavy. To, že se jedná o osoby bez domova, potvrdily až ony samotné, když se aktivně hlásily k tomu, že jejich příbuzní jsou na panelech vyfotografováni (fotografie 7).

Fotografie 7 – Osoby bez domova pyšné na vystavený panel (18:48)

Zdroj: Katedra sociologie ZČU FF

Tento druh sociálně hodnotové pospolitosti potvrdil ve své výpovědi i politik města Plzně:

„Já osobně jsem tam s nimi na konci (s osobami bez domova) strávil dvě hodiny. (...) Oni tam přišli a řekli mi „Já jsem na té fotce.“”

(Politik – Plzeň město)

Osoby bez domova se představily jedné z nejvlivnějších osob města Plzně a poukázaly na to, kde se na fotografiích nachází. I přes odlišný sociální status, který představoval i určitý typ ošacení, kdy výše citovaný politik byl ošacen v saku, mu osoby bez domova sebevědomě ukazovaly svoji subjektivní autonomii. Tento pocit

sounáležitosti je dle Honnetha jedním z důležitých prvků sociálního ocenění. Na konci vernisáže nicméně přišla rozhořčená žena opovrhující tématikou bezdomovectví. Zaměřila se bezprostředně na statusově hierarchicky zajištěnější účastníky výstavy, politiky a akademiky města Plzně, načež požadovala vysvětlení: „Proč se na to musí koukat?!”. Ve výpovědi politika, kterého žena atakovala, zaznělo:

„A teďko kluci (osoby bez domova) věděli, že se tam bavím s tou paní, což s ní byla bipolární debata, že jo. Paní byla... „Vy jste se úplně zbláznili, proč pomáháte bezdomovcům...”. Tak jsem je bránil. A potom tam přišli ty kluci (osoby bez domova) a ptali se té paní, proč na mě řve.”

(Politik - Plzeň město)

Významný politik města se situace chopil a sám bojoval za respekt k odlišnosti a za ochranu sociálního uznání osob bez domova. Naopak osoby bez domova projevíly stejnou míru solidarity k němu. Při slovním ataku ženy směrem k politikovi, se šly dotázat politika, zda je vše v pořádku, přičemž nevěděly, že předmětem incidentu jsou ony samotné. Situace v tento moment byla zcela bezprecedentní, kdy prostředí výstavních panelů u osob bez domova vzbudilo společenskou pospolitost a sociální uznání i s hierarchicky vyššími osobami. Vzájemné semknutí u statusově rozdílných osob bylo velmi solidární. Tento den docházelo dle Honnethovy teorie k sociálnímu uznání osob bez domova.

První dny měla výstava pozitivní ohlasy. Šafaříkovy sady byly nadmíru navštěvovány osobami bez domova i občany Plzně a širokého okolí. Jak zaznělo z výpovědi bývalého bezdomovce Ondřeje z prvního týdne výstavy:

*„Tady hnedka mám kamarády ((respondent ukazuje na výstavní panel)). (...) **Je to líbivé, proto jsem si to přečetl od začátku až dokonce, takže jako super.**”*

(Respondent Ondřej - bývalý bezdomovec)

Respondent Ondřej vyjadřoval pozitivní reakce a nadšení z výstavních panelů. Hovořil o tom, že tam má své přátele. S odstupem dní, kdy výstava rezonovala městem, jsem však zpozorovala, že nadšení a sociální ocenění z výstavních panelů u osob bez domova postupně upadá. Prvotně mě zarazila starší žena bez domova, která k výstavním panelům docházela opakovaně každý den. Po našem krátkém rozhovoru, o jejím názoru na výstavu, mi sdělila následující výpověď:

„Na toto at' se jdou podívat bezdomovci, na tu výstavu. At' si vstoupí do svědomí. Jsou to zdraví mladí lidé a do práce nepůjdou.“

(Bezdomovkyně Eva)

Bezdomovkyně Eva, která je na ulici 14 let, hovořila o pocitu studu, nikoliv o sociálním ocenění a respektu k odlišnosti. Výstava v ní evokovala smutek ze situace, ve které se ona sama a další osoby bez domova nachází. Nehovořila o strukturálních příčinách bezdomovectví, ale v podtextu svých slov sdělovala individuální příčinu toho, že osoby bez domova nechtějí participovat na trhu práce. Vernisáž sice poskytla osobám bez domova zprvu sociální ocenění, ale po uplynutí pár dnů nastala realita odkouzlení. Stud zapříčiněný pozorností a očekáváním okolí, které předpokládá, že když budou „*chvíli fandit a tleskat*“, tak se osoby bez domova progresivně zvednou z ulice. Tato solidarita se zprvu projevovala jako hnací motor pokroku. Osoby bez domova si hledaly práci, hovořily o tom, že chtějí žít (dle panelů) v linii progresu, ale realita byla odlišná. Tento hnací motor pokroku, v boji o sociální uznání, byl krátkodobý. Osoby bez domova se mnou v posledních dnech vystavených panelů v Šafaříkových sadech, takřka nehovořily. I přes domluvená setkání nedocházely na místa shledání naší schůzky. S osobami bez domova jsem měla přátelský vztah, takže pokaždé přišla omluva, která zněla: „*Neměl/a jsem čas, omlouvám se.*“. Skutečnost však byla taková, že se k tématu výstavy nechtěly již vyjadřovat. V posledních dnech před plánovaným přesunem výstavy ze Šafaříkových sadů do kampusu ZČU se osoby bez domova zcela stáhly

z místa výstavy. I když pro ně prostor v prvním týdnu vystavení představoval hrdost a symbolickou oázu ocenění, nyní přicházel stud. S mladou ženou Simonou disponující stabilním bydlením jsem řešila otázku důstojnosti spojenou s výstavou, načež z jejích úst zazněla následující výpověď:

*„Na jednu stranu si říkám, že to pro ně musí být jako fajn, že konečně si jich taky někdo všímá a nejsou to jenom měšťáci, když to jako trošku přeženu, a že jim to **dodá sebevědomí** toho, že opravdu jsou vidět, že se možná něco začíná dít. Ale na druhou stranu si říkám, **jestli to nebudou brát jako nějakou dehonestaci** nebo nějaký jako... „Hele my nechceme být vidět a teď se tady na nás všichni dívají“. Že je vlastně otázka jako, jak to mají oni přímo vnitřně. Možná to taky asi není jednotný... Všichni jsou rádi, že výstava je nebo že jim vadí, no.”*

(Respondentka Simona - žena se stabilním domovem)

Respondentka Simona o situaci hovořila dvěma rozdílnými pohledy. Pohledem toho, že osobám bez domova výstava dodá sebevědomí a jistý typ sociálního ocenění. Taktéž však hovořila o tom, že výstava může způsobovat dehonestaci a určitý typ sociálního zneuznání zapříčiněného přímým prezentováním stigmatizující a nepříznivé situace osob bez domova. S respondentkou Simonou souhlasím v obou případech, ale nikoliv souběžně. Dle mnou provedeného zúčastněného pozorování, po dobu 14 dní v Šafaříkových sadech, jsem zjistila, že prostorové vnímání výstavních se časem prudce proměnilo. V prvním týdnu byly výstavní panely hnacím motorem sociálního uznání, jak zprvu hovořila respondentka Simona, dodávaly osobám bez domova sebevědomí. Zlomem druhého týdne však nastala sebereflexe vlastní situace. Stud, o kterém hovořila bezdomovkyně Eva a pocit dehonestace, jež popisovala respondentka Simona. Osoby bez domova se z místa stáhly a o výstavních panelech nechtěly slyšet. Výstavní panely byly tak krátkodobým nástrojem sociálního uznání, kdy osobám bez domova poskytly sociální ocenění, ale pouze na krátkou dobu. Poslední nepolostukturovaný rozhovor byl realizován po přesunu výstavy do kampusu

ZČU. Hovořila jsem se studentem ZČU, který procházel mezi výstavními panely. Po zeptání se na jeho názor na výstavu vypověděl:

*“Tak líbí se mi to, ale že by to nějak popisovalo bezdomovce? Myslím si, že každý člověk má svůj **názor**, který se jen tak **nezmění**.”*

(Student ZČU)

Výstava ve studentovi vyvolala pozitivní reakce, ale situace osob bez domova se dle něho na základě výstavních panelů jen tak nezmění. Touto výpovědí se tak potvrdilo to, že výstava byla krátkodobým očarováním, jež způsobilo nepříliš dlouho trvající sociální ocenění osob bez domova.

Osoby bez domova v mém výzkumu sice nevykonávaly žádný přímý princip zásluhovosti a vlastního výkonu, o který by se zasloužily, nicméně pocítily princip solidarity, že i ony jsou součástí plzeňské společnosti. Princip solidarity, který je součástí sociálního ocenění, je velice ojedinělý a otevírá šanci k porozumění existenci i jiné sféry umožňující sociální uznání vyjma finanční sektor. Jak uvedl ve své výpovědi politik Plzeňského kraje:

“Bral jsem výstavu jako součást většího výzkumu, jako doprovod pro celospolečenskou debatu.”

(Politik Plzeňského kraje)

I když bylo sociální uznání krátkodobé, můžeme hovořit o tom, že výstava vyvolala celospolečenskou debatu, ve které byly osoby bez domova ztvárněny tak, že jsou také členy společnosti a zaslouží si úctu a respekt stejně jako ostatní občané. U osob bez domova k sociálnímu uznání dochází, ale pouze ojediněle v určitých okamžicích. Mnohdy jsou tyto osoby spíše tabuizovány tím, že nedosahují žádného výkonu, protože neparticipují na trhu práce. Nemohou tak téměř

disponovat žádným sociálním oceněním, jelikož se sociální uznání váže primárně ke sféře finanční ziskovosti.

5. ZÁVĚR

Ústřední otázka mé diplomové práce zněla, zda existují nějaké formy uznání, kterým se osobám bez domova dostane, přestože nedisponují stabilním bydlením. Tuto otázku jsem posuzovala prizmatem trojdimenzionální teorie uznání Axela Honnetha zabývající se třemi křížícími se úrovněmi uznání: (1) uznáním lásky, (2) právním uznáním a (3) sociálním uznáním. Teorii jsem aplikovala za pomoci různých metod sběru dat na fenomén bezdomovectví ve městě Plzni a na jejím základě jsem evaluovala výše uvedenou výzkumnou otázku. Tato sociální teorie byla pro fenomén bezdomovectví vysoce funkční a vykazala patřičnou deskriptivní i analytickou funkci.

Honnethovu trojdimenzionální teorii jsem ve své diplomové práci doplnila procesem sociální exkluze představeným optikou Roberta Castela, jelikož dílčím cílem mé předkládané práce bylo nalézt odpověď na otázku, v jaké Castelem definované fázi exkluze se vyskytují osoby bez domova ve městě Plzni. Zajímalo mě tak, zda jsou osoby bez domova ve společnosti (1) integrovány; (2) vytěšňovány či u nich dochází k úplné sociální exkluzi nazývané (3) desafilie. Tento dílčí cíl jsem přiřadila textově v teoretické, metodologické i samotné empirické části k Honnethově první úrovni uznání, poněvadž Castel na sociální exkluzi nahlíží skrze rovinu sociálních vazeb tvořenou uznáním lásky a pracovní působností.

Z první části mé analýzy zaměřené na první úroveň trojdimenzionální teorie uznání (lásky) vzešel výsledek, který značil, že u osob bez domova v této úrovni uznání nedochází ke zneuznání. Osoby bez domova disponují řadou dobrých přátel, kterou popisují jako svou vlastní rodinu, doslovně nazývanou jako *punkerskou rodinu*. Z pohledu společenské zakotvenosti, definované Honnethem (2018), nacházíme vysokou fluidnost všech stupňů sociálních vazeb. Ve stupni tvořeném rodinou shledávají osoby bez domova rovinu svých přátel z ulice, jelikož jejich pokrevní rodina není dostatečně funkční. Z kvalitativní a kvantitativní

analýzy vzešel výsledek spatřující v uvedeném případě u osob bez domova novodobý typ patchwork rodiny sloužící k opětovnému nalezení péče a lásky k druhým lidem. V tomto případě vidíme kompenzaci nefunkčního rodinného stupně nejvíce nestandardizovaným stupněm nazývaným přátelství. Fluidnost společenské zakotvenosti je znatelná i v případě stupně intimních vztahů, který při nedostatečné funkčnosti také přechází do jiného stupně, taktéž nejčastěji do toho přátelského. Z mé analýzy tak vychází závěr, že pokud v jednom ze společenského stupně zakotvenosti dojde ke zneuznání, je uznání kompenzováno stupněm jiným. V úrovni uznání lásky tak z tohoto důvodu nedochází ke zneuznání.

Na výše uvedené navazují také závěrečné výsledky mého dílčího cíle zabývající se procesem sociální exkluze. V analýze u osob bez domova sledujeme křehkost sociální exkluze dle Castelovy definice, v níž jsou velmi významní již zmínění přátelé z ulice. Rodinný stupeň společenské zakotvenosti zde kompenzuje stupeň přátelský. Z tohoto důvodu u osob bez domova nedochází k dovršení Castelem definovaného procesu sociální exkluze nazývanému desafiliace. I když je jejich práce nejistá, osoby bez domova stále udržují uspokojivé sociální vazby, a proto u nich nedochází k úplné sociální exkluzi.

Další zkoumání mé diplomové práce bylo zaměřeno na to, zda u osob bez domova dochází k právnímu uznání či ke zneuznání. Polostrukturovaný rozhovor, který mi byl poskytnut z výzkumu „*Bezdomovectví, lze nějak přijatelně řešit? Případně jak?*” (2021), dokazuje skutečnost výskytu právního zneuznání osob bez domova ve městě Plzni. Významný politik tohoto města disponující pravomocemi k řešení problematiky ve zmiňovaném rozhovoru hovoří o tom, že osoby bez domova za vykonanou práci odmění stravenkovými poukazy. Dle Honnetha v tomto případě dochází k právnímu zneuznání, kdy osobám bez domova je upíráno právo na důstojnou mzdu, jež představuje specifickou formu právního zneuznání. S ohledem na město Plzeň u osob bez domova dochází k právnímu zneuznání.

V poslední analýze dat se věnuji možnému zahrnutí plzeňských osob bez domova ke Honnethově třetí úrovni uznání. Zajímá mě tedy, zda ve městě Plzni dochází k sociálnímu uznání či zneuznání osob bez domova. Jako symbolický prostor pro posouzení této úrovně uznání jsem ve své diplomové práci zvolila výstavu s názvem: „*Bezdomovectví, co vidíme? Co chceme vidět?*” (2021). Tato výstava byla v tomto městě po dobu 1 měsíce vystavena na dvou místech, po dobu 14 dnů v Šafaříkových sadech a po dobu dalších 14 dnů v kampusu ZČU. Strávenou dobu zde zmiňuji z důvodu, že právě čas a samotný moment načasování hrál ve změnách pocitu sounáležitosti a vlastního sociálního ocenění u osob bez domova významnou roli. První dny výstava vyvolala pozitivní ohlasy ze stran široké veřejnosti i samotných osob bez domova. Přestože osoby bez domova nevykonaly žádný přímý princip zásluhovosti a vlastního výkonu, byl první týden výstavy hodnocen v jejich prospěch velmi kladně. V den vernisáže byla euforie z výstavy pro osoby bez domova velmi intenzivní. Hovořilo se o nich pozitivně, s úctou a respektem. Osoby bez domova navštěvovaly v prvním týdnu výstavní panely četně. S lidmi procházejícími v Šafaříkových sadech hovořily a poukazovaly na to, kde jsou ony samotné či jejich přátelé na výstavě vyobrazení. Pro osoby bez domova představoval prostor výstavy v prvním týdnu vystavení symbolickou oázu ocenění. Nicméně zlomem druhého týdne se osoby bez domova odsunuly do ústraní a výstavu přestaly navštěvovat. Nastal okamžik studu a uvědomění si, že jejich životní situace jsou více než závažné. U osob bez domova vznikla rezignace s cílem nezabývat se svými vlastními problémy, které výstavní panely popisují (např. exekuce, drogová či alkoholová závislost). Výstava sice některým osobám bez domova ve městě Plzni dodala pocit sociálního ocenění, ale pouze na krátkodobý časový horizont. Ze závěrečných výsledků vyplývá zjištění, že u osob bez domova dochází k pouze ojedinělému sociálnímu uznání. Výstava o bezdomovectví ztvárnila atypický symbolický prostor, který sice v kontextu sociálního uznání měl krátkodobý charakter, nicméně vyvolal společenský ohlas. Výstava tak mohla vyvrátit stigmatizující pohled občanů města Plzně směřující k osobám bez domova. I když tyto osoby z naprosté většiny neparticipují na trhu práce, v určitých případech mohou být sociálně uznávány i mimo sektor finanční

ziskovosti. Tato předkládaná práce tento výrok potvrzuje. Nicméně sociální uznání osob bez domova ve městě Plzni je spíše ojedinělé. Události, které by osobám bez domova dodaly příležitost nabití sociálního ocenění mimo finanční sektor podobně jako zmiňovaná výstava, jsou spíše unikátní.

I když osoby bez domova nedisponují stabilním bydlením, existují u nich vědomí jisté formy uznání, jež byly popsány optikou trojdimenzionální teorie uznání Axela Honnetha. Dle jeho teorie u mnou dotazovaných osob bez domova dochází k uznání v úrovni lásky vždy, v úrovni sociální ojediněle a v úrovni právní dochází k zneuznání. Uznání a důstojnost osob bez domova je dle výsledků ve městě Plzni komplexně nedostatečná a měla by se začít ze strany města i samotných osob bez domova aktivněji řešit.

Při realizaci výzkumu jsem také došla ke zjištění, které nebylo cílem mé diplomové práce, ale považuji za důležité ho ve své předkládané práci závěrem doplnit. Z kvalitativních výpovědí nacházejících se v kapitole uznání lásky 4.1. vzešel pozoruhodný narativ snažící se ospravedlnit situaci osob bez domova v otázce, proč a jak se na ulici dostaly. V prvopočátku respondenti hovořili o tom, že příčiny jejich pádů na ulici mají strukturální charakter. Nicméně při důkladném chronologickém rozboru jejich životní trajektorie se ze strukturálních příčin staly příčiny individuální. Individuální příčiny zjevného bezdomovectví byly v případě mých respondentů shledány v selhávajícím stupni intimních vztahů, jako jsou např. rozchod, nevěra. Začátkem rozhovoru byl jejich pád na ulici nicméně popisován strukturálně např. starší věk, špatný zdravotní stav. Svou diplomovou práci bych proto chtěla pojmout jako empirický materiál, který zpochybňuje důraz na strukturální příčiny bezdomovectví. Výsledky ve své finální podobě naznačují větší podíl osobní zodpovědnosti bytí osobou bez domova. Tato předkládaná práce se dá využít pro další formy možných výzkumů, jež mohou nahlížet na sociální vazby, pracovní působnost či uznání osob bez domova ve městě Plzni.

6. REFERENCE

Castel, R. 1994. „La dynamique des processus de marginalisation : de la vulnérabilité à la désaffiliation.” *Cahiers de recherche sociologique* (22): 11–27.

Cohen, G. A. 2006. *Iluze liberální spravedlnosti*. Praha: Filosofia.

Ferenčuchová, S. 2013. *Sociologie města 20. a 21. století*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Gibas, P. 2017. „Domov Jako Konceptuální Rámeček, Téma I Výzkumný Terén: Vývoj Současná Podoba Studií Domova.” *Praha: Sociologický Časopis* 53 (2): 241–268.

Hegel, G. W. F. 1992. *Základy filosofie práva*. Praha: Academia.

Honneth, A. 1995. *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge, UK: Polity Press.

Honneth, A. 2004. „Recognition and Justice, Outline of a Plural Theory of Justice.” *Acta sociologica* 47 (4): 351–364.

Honneth, A. 2012. „Brutalization of the social conflict: struggles for recognition in the early 21st century.” *Scandinavian Journal of Social Theory* 13 (1): 5–19.

Honneth, A. 2018. *Právo svobody: nárys demokratické mravnosti*. Praha: Filosofie a sociální vědy.

Honneth, A., N. Fraserová. 2004. *Přerozdělování nebo uznání*. Praha: Nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR.

Hrubec, M. 2011. *Od zneuznání ke spravedlnosti: kritická teorie globální společnosti a politiky*. Praha: Filosofie a sociální vědy.

Hrubec, M. 2012. *Etika sociálních konfliktů*. Praha: Filosofie a sociální vědy.

- Kalitová, K. 2021. *Sociální spravedlnost v éře globalizace*. Červený Kostelec: Pavel Mervart
- Keller, J. 2013. *Posvícení bezdomovců*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Keller, J. 2014. *Exkluze jako sociální problém a jako otázka metodologická*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.
- Kubátová, N. 2022. „Homelessness: Probes to Excluded Environments.” *European observatory on homelessness* 16 (1): 263–268.
- Lánský, O. 2008. „Zbavovat se svéprávnosti. Paradoxy kapitalistické modernizace by Axel Honneth.” *Praha: Sociologický časopis* 44 (5): 1044–1048.
- Lánský, O. 2013. „Kritická teorie a teorie uznání Axela Honnetha.“ Pp: 241–278 in Šubrt, J. a kol. *Soudobá sociologie sociologie I*. Praha: Karolinum
- Lindovská, E. (ed.). 2017. *Způsoby řešení bezdomovectví a vyloučení z bydlení: analýza a komparace situací ve Francii, Velké Británii a v České republice*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- Mareš, P., T. Sirovátka. 2008. „Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie).” *Praha: Sociologický časopis* 44 (2):113–138.
- Marksová, M., J. Jermanová, J. Hanzlíková. 2015. *Konsensuální konference o bezdomovectví v České republice 2015*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí.
- Mišovič, J. 2019. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Praha: Slon.
- MPSV. „Doporučované cílové skupiny sociálního bydlení.” [online] [cit. 12. 12. 2022]. Dostupné z: <http://socialnibydeni.mpsv.cz/cs/co-je-socialni-bydeni/zakladni-informace-o-sb/cilove-skupiny-sb>

MPSV. 2013. *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020*. Praha.

Nešporová, O., P. Holpuch. 2019. *Sčítání osob bez domova v České republice: Kategorie bez střechy a vybrané kategorie bez bytu podle typologie ETHOS*. Praha: VÚPS.

Nešporová, O., P. Holpuch. 2020. *Populace osob bez domova v České republice: osoby přespávající venku, v noclehárnách, v azylových domech a v obecních ubytovnách*. Praha: VÚPS.

PAQ Research. 2022. „Česko 2022: Život k nezaplacení.“ [online] Český rozhlas [cit. 2023–06–01]. Dostupné z: <https://data.irozhlas.cz/zivot/typologie/>

Petrusek, M. 2006. *Společnosti pozdní doby*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Pleace, N. 2017. *Evropská příručka Bydlení především*. Praha: Úřad vlády ČR.

Portál veřejné správy. 2023. „Petice za prošetření aktů násilí, páchaných na lidech bez domova v Plzni městskou policií.“ [online] [cit. 30. 03. 2023]. Dostupné z: <https://portal.gov.cz/e-petice/308-petice-za-prosetreni-aktu-nasili-pachanych-na-lidech-bez-domova-v-plzni-mestskou-polici>

Potůček, M., L. Prudký, R. Svoboda, M. Šmídová (ed.). 2021. *Návrat lidí bez domova do bydlení: konsensuální konference*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj v České republice ve spolupráci s Centrem pro sociální a ekonomické strategie.

Prokop, D., P. Tabery, M. Buchtík, T. Dvořák, M. Pilnáček. 2019. *Rozdělení svobodou: česká společnost po 30 letech*. V Praze: Radioservis.

Rawls, J. 1985. „Justice as Fairness: Political not Metaphysical“. Wiley: *Philosophy & Public Affairs* 14 (3): 223-251.

Schrauf, R. 2018. „Návrhy smíšených metod pro mezikulturní srovnání.” *Journal of Mixed Methods Research* 12 (4): 477–494.

Sosteric, M., G. Ratkovic. 2020. „Eupsychian Theory: Reclaiming Maslow and Rejecting The Pyramid - The Seven Essential Needs.” *PsyArXiv*.

Standing, G. 2018. *Prekariát*. Praha: Rubato.

Sýkora, L. 2017. *Analýza prostorové segregace na území města Plzně*. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzita Karlova.

Tománek, P. 2012. „Nové podoby rodiny.” *Lifelong Learning – celoživotní vzdělávání* 2 (3): 44–63.

Toušek, L. 2009. *Analýza situace “bezdomovců” v Plzni včetně identifikace jejich počtu*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.

Tsemberis, Sam J. 2010. *Housing first : the Pathways model to end homelessness for people with mental health and substance use disorders*.

Uhde, Z. 2005. „Nancy Fraserová, Axel Honneth: Přerozdělování nebo uznání?.” *Praha: Sociologický časopis* 41 (5): 954–958.

Vágnerová, M., J. Marek, L. Csémy. 2018. *Bezdomovectví ve středním věku: příčiny, souvislosti a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum.

Váně, J. 2007. *Proměny spravedlnosti: pokus o typologii*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Váně, J. 2020. „Merit versus Necessity: Housing First and its Forms in Practice.” *European observatory on homelessness* 14 (1): 55–78.

Váně, J. 2021. *Bezdomovectví: Lze nějak přijatelně řešit? Případně jak? A zpracovat koncepci návrhů řešení bezdomovectví na území města Plzně II.*. Plzeň: Statutární město.

Váně, J., F. Kalvas. 2014. *Fenomén bezdomovectví*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.

Váně, J., F. Kalvas. 2021. *Homelessness: probes to excluded environments*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.

Váně, J., F. Kalvas. 2022. „Peace Polls as a Source of Inspiration for Homelessness Research.“ *European observatory on homelessness* 16 (1): 185–197.

Váně, J., K. Vodičková. 2022. *Koncepce politiky města Plzně pro práci s lidmi v bezdomoví 2022+*. Plzeň: Statutární město Plzeň.

Váně, J., N. Kubátová, J. Václavů, P. Vašát. 2021. *Bezdomovectví. Co vidíme? Co chceme vidět?*. Plzeň.

Vašát, P. 2021. *Na jedné lodi: globalizace a bezdomovectví v českém městě*. Praha: Academia.

Zákon č. 110/2019 Sb., *Zákon o zpracování osobních údajů*. In: *Sbírka zákonů*. 24. Dubna 2019.

7. RESUMÉ

This diploma thesis focuses on the nature and form of recognition of homeless people in the city of Pilsen. Specifically, it examines whether there is recognition that individuals receive regardless of whether they have a permanent home or not. For this reason, the aim of this work was to present the phenomenon of homelessness through the prism of Axel Honneth's theory of recognition and thus to answer the question whether his three-dimensional theory of recognition can be applied to the phenomenon of homelessness in the city of Pilsen or not. Honneth's theory consists of three levels of recognition: (1) recognition of love, (2) legal recognition and (3) social recognition. These levels were individually analysed using the mix methods.

At the first level (the recognition of love), the recognition occurs according to the results. Homeless people in the city of Pilsen have satisfactory social ties, especially at the level of friendship. Therefore, it is not possible that there is a denial of recognition at this level.

In the legal recognition, on the other hand, there is a denial of recognition. From the borrowed interview from Jan Váňa's research named: "*Homelessness, can it be solved acceptably? If so, how?*" (2021) led to a result that one politician working within the city of Pilsen would reward homeless people for their work with an undignified wage in the form of meal vouchers. The mentioned politician is an important person in the field of solving homelessness in the city of Pilsen, so I consider his answer to be factual for assessing this level of recognition.

As regards the third level of Honneth, there a rare social recognition for homeless people occurs. This statement was confirmed by the exhibition called: "*Homelessness, what do we see? What do we want to see?*" (2021), which provided a symbolic space for the assessing of this level of recognition. According to my research, it turned out that homeless people can have some social appreciation,

even if they have no direct principle of performance. The exhibition gave homeless people a feeling that they are part of the society. However, this moment did not last for long. After only a week the homeless people began to be ashamed of the exhibition. From the progress that the homeless people had at the beginning, stagnation (regression) arose leading to ignoring their own problems. The social recognition of homeless people in the city of Pilsen is therefore rather rare than constant.

I supplemented Honneth's social theory in my work with a conceptualization of the process of social exclusion by Robert Castel. Castel defined this process in three parts: (1) integration, (2) vulnerability or fragility and the final phase (3) disaffiliation. According to the results, homeless people are fragile to social exclusion. The reason is that they still have satisfactory social ties, which according to Castel present one of the levels of assessment of this process.

My diploma thesis also found out that the causes of homelessness are more of structural than of individual character. It is remarkable that individual causes were initially hidden by a structural narrative when questioned. I would therefore like to conceive my diploma thesis as empirical material that challenges the emphasis on structural causes of homelessness. The results in their definite state suggest a greater share of personal responsibility for being a homeless person.

This submitted thesis can be used for further forms of possible forms of research, which can be aimed at the social ties, work performance or recognition of homeless people in the city of Pilsen.

8. PŘÍLOHY

8.1. Seznam grafů

Graf 1 – Řešení pro lidi bez domova, podle procentních podílů veřejnosti, která preferuje řešení na 1., 2. nebo 3. místě, a procenta veřejnosti, která preferuje řešení na 1., 2. nebo 3. místě lidí bez domova, kteří by dané řešení využili. 12

Graf 2 – Vzpomínky na dětství osob bez domova 40

Graf 3 – Dostatek/nedostatek kontaktu s rodinou v časovém rozmezí 40

Graf 4 – Rok posledního stabilního příjmu osob bez domova..... 44

Graf 5 – Kdy jste se poprvé dostal/a na ulici? 45

Graf 6 – Korelační vztah mezi posledním příjmem a kontaktem s rodinou 48

8.2. Seznam obrázků

Obrázek 1 – Česká republika v kontextu globálního systému..... 34

8.3. Seznam fotografií

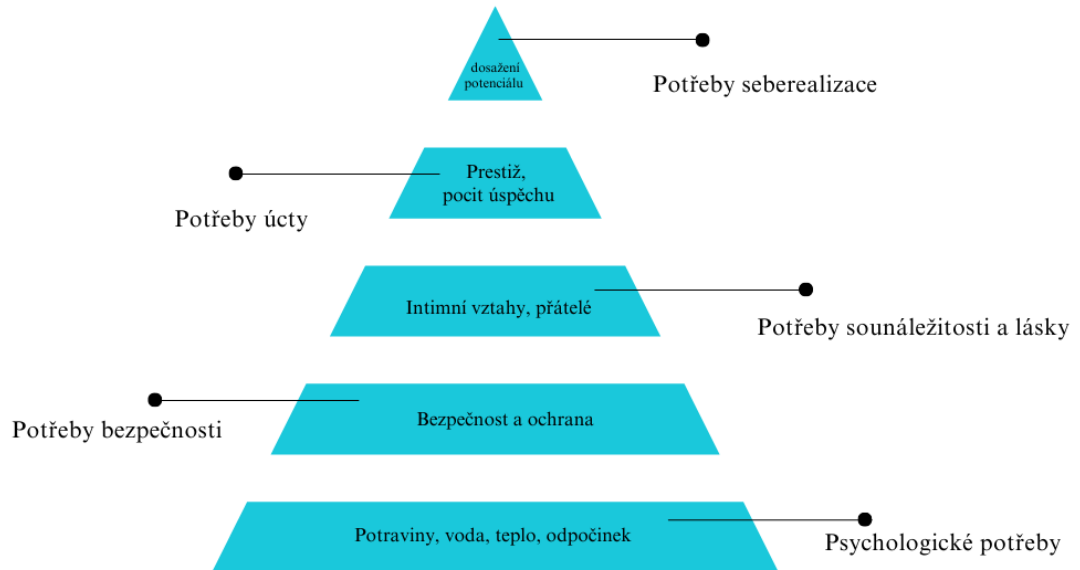
Fotografie 1 – Začátek výstavy, prostor tvořený veřejností (16:54).....	51
Fotografie 2 – Postranní prostor tvořený osobami bez domova (17:22)	52
Fotografie 3 – Prohlídka výstavy, prozatím tvořena veřejností (17:39).....	52
Fotografie 4 – Prohlídka výstavy tvořená osobami bez domova (17:45).....	53
Fotografie 5 – Prohlídka výstavy tvořená osobami bez domova (18:18).....	54
Fotografie 6 – Začleňování osob bez domova (18:19)	54
Fotografie 7 – Osoby bez domova pyšné na vystavený panel (18:48)	56

8.4. Seznam map

Mapa 1 – Počet, podíl a lokalizační kvocient - osoby pobírající příspěvek na živobytí: průměr let 2015-2016 ve městě Plzeň.....	8
--	---

8.5. Doplnující materiály

8.5.1. Maslowova pyramida lidských potřeb

Zdroj: (Sosteric, Ratkovic 2020: 5), vlastní zpracování

8.5.2. Typologie ETHOS

ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR

1/2

Bezdomovství, sociální vyloučení spojené s absencí bydlení, je jedním z problémů, kterého se týká Strategie sociální ochrany a začleňování EU. Prevence bezdomovství a reintegrace osob bez domova jsou otázkami, které vyžadují dobré pochopení procesů a mechanismů, které vedou do situací absence nebo ztráty domova.

FEANTSA (Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci) vytvořila typologii bezdomovství a vyloučení z bydlení, nazvanou ETHOS.

Typologie ETHOS vychází z principu, že pojetí domova lze chápat ve třech oblastech, jejichž absence může vést k bezdomovství. Mít domov může být chápáno jako: mít přiměřené bydlení, které může osoba a její rodina vyloučné

užívat (fyzická oblast); mít prostor pro vlastní soukromí s možností sociálních vztahů (sociální oblast); mít právní důvod k užívání (právní oblast). Z toho vyplývají čtyři formy vyloučení z bydlení: bez střechy, bez bytu, nejisté bydlení, nevyhovující bydlení – všechny tyto situace ukazují na absenci bydlení. ETHOS tedy člení osoby bez domova podle jejich životní situace nebo situace jejich bydlení. Tyto konceptní kategorie se dále člení na 13 operačních (pracovních) kategorií, v rámci realizovaného národního projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR byl vytvořen soubor národních subkategorií. Typologie tak může být využita pro monitoring bezdomovství, pro vytváření politik a jejich rozvoj a vyhodnocování.

Koncepční kategorie	Operační kategorie	Životní situace	Generická (druhov) definice	Národní subkategorie	*
BEZ STŘECHY	1	Osoby přežívající venku	Osoby přežívající na ulici nebo ve veřejně přístupných prostorách bez možnosti ubytování	1.1.1	Osoby spící venku (např. ulice, pod mostem, nádraží, letiště, veřejné dopravní prostředky, kanály, jeskyně, odstavené vagony, stany, garáže, prádelny, sklepy a půdy domů, vraky aut)
	2	Osoby v noclehárně	Osoby bez obvyklého bydliště, které využívají nízkoprahové noclehárny	2.1.1 2.1.2	Osoby v nízkoprahové noclehárně Osoby sezonně užívající k přenocování prostory zařízení bez lůžek
BEZ BYTU	3	Osoby v ubytovnách pro bezdomovce	Osoby v azylových domech s krátkodobým ubytováním	3.1.1	Muži v azylovém domě
				3.1.2	Ženy v azylovém domě
				3.1.3	Matky s dětmi v azylovém domě
	4	Osoby v přechodných ubytovněch	Osoby ve veřejných ubytovněch s krátkodobým ubytováním, které nemají vlastní bydlení	3.1.4	Otcové s dětmi v azylovém domě
				3.1.5	Úplné rodiny v azylovém domě
				3.1.6	Osoby v domě na půli cesty
5	Osoby v pobytových zařízeních pro ženy	Přechodná ubytovna	Bezdomovci v přechodném bydlení se sociální podporou	3.2.1	Osoby ve veřejné komerční ubytovně (nemají jinou možnost bydlení)
				3.2.2	Osoby v přístřeší po vystěhování z bytu
6	Osoby před opuštěním instituce	6.1	Věznice a vazební věznice	3.3.1	Bydlení s podporou výškovně určené pro bezdomovce neexistuje
				3.3.2	Bydlení s podporou výškovně určené pro bezdomovce neexistuje
		6.2	Zdravotnická zařízení	4.1.1	Ženy ohrožené domácím násilím pobývající na skryté adrese
				4.1.2	Ženy ohrožené domácím násilím pobývající v azylovém domě
		6.3	Zařízení pro děti	5.1.1	Žadatelé o azyl v azylových zařízeních
				5.2.1	Migrující pracovníci – cizinci ve veřejné komerční ubytovně (nemají jinou možnost bydlení)
		7	Uživatelé dlouhodobější podpory	Pobytová péče pro starší bezdomovce	Senioři a osoby invalidní dlouhodobě ubytované v azylovém domě
6.2.1	Osoby před opuštěním zdravotnického zařízení				
7	Uživatelé dlouhodobější podpory	Podporované bydlení pro bývalé bezdomovce	Dlouhodobě bydlení s podporou pro bývalé bezdomovce	6.3.1	Osoby před opuštěním dětské instituce
				6.3.2	Osoby před opuštěním pástounské péče
7	Uživatelé dlouhodobější podpory	Podporované bydlení pro bývalé bezdomovce	Dlouhodobě bydlení s podporou pro bývalé bezdomovce	7.1.1	Muži a ženy v seniorském věku nebo invalidní dlouhodobě ubytované v azylovém domě
				7.2.1	Bydlení s podporou výškovně určené pro bezdomovce neexistuje

* Použité zkratky v posledním sloupci – Stupeň ohrožení: a – ohrožené osoby, b – bezdomovci

ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR

2/2

Koncepční kategorie	Operační kategorie	Životní situace	Generická (druhov) definice	Národní subkategorie	*
NEJISTÉ BYDLENÍ	8 Osoby žijící v nejistém bydlení	8.1 Přechodné bydlení u příbuzných nebo přátel	Přechodné bydlení u příbuzných nebo přátel	8.1.1 Osoby přechodně bydlící u příbuzných nebo přátel (nemají jinou možnost bydlení)	a
		8.2 Bydlení bez právního nároku	Bydlení bez právního nároku, nezákonné obsazení budovy	8.1.2 Osoby v podnájmu (nemají jinou možnost bydlení)	a
		8.3 Nezákonné obsazení pozemku	Nezákonné obsazení pozemku	8.2.1 Osoby bydlící v bytě bez právního důvodu 8.2.2 Osoby v nezákonné obsazené budově	a b
	9 Osoby ohrožené vystěhováním	9.1 Výpověď z nájemního bytu	Výpověď z nájemního bytu	9.1.1 Osoby, které dostaly výpověď z nájemního bytu	a
		9.2 Ztráta vlastnictví bytu	Ztráta vlastnictví bytu	9.2.1 Osoby ohrožené vystěhováním z vlastního bytu	a
	10 Osoby ohrožené domácím násilím	10.1 Policejné zaznamenání domácího násilí	Policejné zaznamenané domácí násilí	10.1.1 Osoby ohrožené domácím násilím – policejné zaznamenané případy – oběti	a
		11 Osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách	11.1 Mobilní obydlí	Mobilní obydlí, které není určené pro obvyklé bydlení	11.1.1 Osoby žijící v mobilním obydlí, např. maringotka, karavan, hausbót (nemají jinou možnost bydlení)
	11.2 Neobvyklá stavba		Neobvyklá stavba	11.2.1 Osoby žijící v budově, která není určena k bydlení, např. osoby žijící na pracovišti, v zahradních chatkách se souhlasem majitele	a
	11.3 Provizorní stavba		Provizorní stavba	11.3.1 Osoby žijící v provizorních stavbách nebo v budovách např. bez kolaudace	a
	12 Osoby žijící v nevhodném bydlení	12.1 Obydlené neobyvatelné byty	Obydlené neobyvatelné byty	12.1.1 Bydlení v objektu označeném podle národní legislativy jako nevhodné k bydlení	a
		13 Osoby žijící v přelidněném bytě	13.1 Nejvyšší národní norma definující přelidnění	Definované jako překračující nejvyšší normu podle rozměru nebo počtu místností	13.1.1 Osoby žijící v přelidněných bytech

* Použité zkratky v posledním sloupci – Stupeň ohrožení: a – ohrožené osoby, b – bezdomovci

European Federation of National Associations Working with the Homeless AISBL
Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri AISBL

194, Chaussée de Louvain ■ 1210 Brussels ■ Belgium ■ Tel.: + 32 2 538 66 69 ■ Fax: +32 2 539 41 74 ■ ethos@feantsa.org ■ www.feantsa.org

CZ

8.6. Topic guide polostrukturovaných rozhovorů

8.6.1. Uznání lásky

OSNOVA POLOSTRUKTUROVANÉHO ROZHOVORU

Rozhovor je realizován v rámci výzkumu s názvem: „Je ztráta sociálních vazeb opravdu tím posledním hřebíčkem k sociální exkluzi? Sociální vazby a pracovní příjem osob bez domova optikou teorie Roberta Castela.“.

JMÉNO TAZETELE

BC. NIKOL KUBÁTOVÁ

DATUM

ČERVENEC - SRPEN 2022

1 ZÁHÁJENÍ		KOMENTÁŘE
a) Uvítání	Představení	
b) Vysvětlení cíle rozhovoru	Tématem našeho rozhovoru je Váš osobní názor, pocity a postřehy, která ve Vás vyvolala výstava s názvem Bezdomevctví: Co vidíme? Co chceme vidět?	
c) Pravidla rozhovoru	<ul style="list-style-type: none">Na otázky nejsou správně ani špatné odpo.Účast ve výzkumu je anonymní.Nahrávání rozhovoru a souhlas respondenta s nahrávkou.Máte nějaké otázky k průběhu rozhovoru?	
2 VÝCHOZÍ OTÁZKY		KOMENTÁŘE
a) Výchozí otázky	<ul style="list-style-type: none">Mohl/a byste mi sdělit Váš ročník narození?Jak dlouho jste na ulici (ročník)?<ul style="list-style-type: none">K čemu přisuzujete tuto situaci?Jste se svým životem takto spokojen/a?Kde nejvíce trávíte svůj volný čas?	POSTOR: Zjistit, kde se nejvíce pohybuje.
3 SOCIÁLNÍ VAZBY		KOMENTÁŘE
a) Dětství	<ul style="list-style-type: none">Kde jste vyrůstal? (dětství)<ul style="list-style-type: none">Kde přesně je místo, které popisujete?Jaké bylo Vaše dětství?<ul style="list-style-type: none">Jaká je Vaše nejhezčí vzpomínka na dětství?Když bychom to vzali naopak, jaká vzpomínka nebyla zrovna příznivá? Pzn. Pokud si tedy vzpomenete.	

b) Prarodiče	<ul style="list-style-type: none"> • Když budou hovořit o prarodičích, jaký měli/mají vztah? 	<p>POCITY: Dovést respondenta až k vyjmenování pocitů.</p>
c) Rodiče	<ul style="list-style-type: none"> • Udržujete vztah se svými rodiči? <ul style="list-style-type: none"> ◦ Jaký s nimi máte vztah? ◦ Došlo k nějaké výrazné změně ve vztahu mezi Vámi a Vašimi rodiči v průběhu života? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Jak byste tuto změnu pospal? ◦ Jak staří jsou Vaše rodiče? ◦ Jsou stále svoji? (Pokud někdy byli.) 	<p>DĚTSVÍ: opět k němu obrátit pozornost.</p>
d) Rodina	<ul style="list-style-type: none"> • Co pro Vás rodina představuje? <ul style="list-style-type: none"> ◦ Udržujete kontakt s rodinou? ◦ Je pro Vás rodina důležitá? ◦ Můžete se na ni obrátit/spolehnout se na ní? ◦ Jaké máte vztahy s rodinou? ◦ Máte nějaké rodinné problémy? 	
e) Sourozenci	<p>Máte sourozence?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pohlaví? • Jaký je jejich věk? • Jaký s nimi máte vztah? • Máte se sourozenci stejné oba rodiče? 	<p>POKUD NE, popsat.</p>
f) Přátelé	<p>Přátele/známý</p> <ul style="list-style-type: none"> • Komu můžete věřit ve svém okolí? • Máte ve svém okolí dobré přátele? <ul style="list-style-type: none"> ◦ Kolik jich cca je? ◦ Můžete jim důvěřovat? ◦ Proč považujete tento vztah mezi vámi přátelstvím? ◦ Jak často je vídáte? ◦ Jak/kdy jste se poznali? ◦ Jaká témata nejraději řešíte? ◦ Jaké aktivity společně děláte? ◦ Pracují vaši přátelé? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kde? ▪ X ▪ Víte proč nepracují? • Ovlivňují Vaše rozhodnutí? 	<p>ODHAD: počet přátel</p> <p>Zaměřit se na UDRŽOVÁNÍ VZTAHŮ</p>
g) Partner/ka	<p>Máte partnera/partnerku?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Máte spolu děti? <ul style="list-style-type: none"> ◦ Pokud ano, pokračovat dále. Pokud ne, zaměřit se na matku/otce jejich/jeho dětí. • Kolik je Vašemu partnerovi/partnerce let? • Jste s partnerem/partnerem svoji? 	

h) Děti	<ul style="list-style-type: none"> • Jak dlouho jste s partnerem/partnerkou spolu ve společném vztahu? • Kde jste se seznámili? (lokalita) • Jaký máte spolu vztah? • Kde teď jsou? (Partnerka, děti) <p>Pzn. Rozvod:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kdo má/měl v péči děti? • Platíte alimenty? • Proč minulý vztah zkrachoval? <p>Máte děti?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kolik máte dětí? <ul style="list-style-type: none"> ◦ (vlastní, nevlastní) • Pohlaví? • Kolik je Vaším dětem let? <ul style="list-style-type: none"> ◦ Jak často se vidáte se svými dětmi? ◦ Proč se s nimi nevidáte tak často? ◦ Kde probíhají vaše setkání? ◦ Jaké jsou Vaše pocity z těchto setkání? ◦ Co dělají Vaše děti? (vzdělání/práce => podle situace navázat) 	
4	PRACOVNÍ PŮSOBNOST	KOMENTÁŘE
a) Děti	<p>Pracují Vaše děti?</p> <p>ANO</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jakou práci vykonávají? • Kde pracují Vaše děti? (lokalita) • Jak dlouho tuto práci vykonávají? <p>X</p> <p>NE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jak dlouho jsou bez stabilní práce? • Z jakého důvodu? • Pomáháte jim s finanční tísňí Vy nebo rodina? 	
b) Respondent	<p>Pracujete Vy?</p> <p>ANO</p> <ul style="list-style-type: none"> • O jaký typ práce se jedná? • Kde pracujete? (lokalita) • Jak dlouho zde pracujete? • Jak pravidelný je Váš finanční příjem? <ul style="list-style-type: none"> ◦ Je dostačující z hlediska Vašich výdajů? • Cítíte se ve své práci dobře? <ul style="list-style-type: none"> ◦ Proč? • Považujete svoji práci za stabilní? • Jste se svou prací spokojen? <p>x</p>	

<p>c) Sourozenci</p> <p>d) Rodiče</p>	<p>NE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jak dlouho jste bez stabilní práce? • Z jakého důvodu? • Pomáhá Vám s finanční tísní rodina? <ul style="list-style-type: none"> ◦ Kdo? • Jste spokojen s touto situací ve které se nacházíte? <ul style="list-style-type: none"> ◦ Proč? <p>Pracují Vaši sourozenci?</p> <p>ANO</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jakou práci vykonávají? <p>X</p> <p>NE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jak dlouho jsou bez stabilní práce? • Z jakého důvodu? • Pomáháte jim s finanční tísní Vy nebo rodina? <p>Pracují Vaši rodiče?</p> <p>ANO</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jakou práci vykonávají? <p>X</p> <p>NE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jak dlouho jsou bez stabilní práce? • Z jakého důvodu? • Pomáháte jim s finanční tísní Vy nebo rodina? 	
<p>5 VZDĚLÁNÍ</p>		<p>KOMENTÁŘE</p>
<p>a) Děti</p> <p>b) Respondent</p> <p>c) Rodiče</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Co studují Vaše děti? • A co jste studoval Vy? <ul style="list-style-type: none"> ◦ Kde jste tuto školu studoval/a ? ◦ Kdo/co ovlivnilo Vaše rozhodnutí studovat? ◦ Vybral byste si tuto školu znovu? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Proč? ◦ O jaký typ úrovně vzdělání se jednalo? ◦ Jak se Vám při studiu dařilo? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Bavilo Vás to? ◦ Dokončil/a jste toto vzdělání? • Jaký přístup měli rodiče k Vašemu vzdělání? <ul style="list-style-type: none"> ◦ Podporovali Vás? ◦ A co oni samotní studovali? • Co Vám dalo Vaše vystudované vzdělání? 	
<p>45 minut</p>		

8.6.2. Sociální uznání

OSNOVA POLOSTRUKTUROVANÉHO ROZHOVORU

Rozhovor je realizován pro zjištění reakcí na výstavu „Bezdomovectví, co vidíme? Co chceme vidět?“. Tedy na téma, které nyní rezonuje ve veřejném diskurzu města Plzeň.

JMÉNO TAZETELE

BC. NIKOL KUBÁTOVÁ

DATUM

ZÁŘÍ - LISTOPAD 2021

1 ZAHÁJENÍ		KOMENTÁŘE
a) Uvítání 2 minuty	Představení	
b) Vysvětlení cíle rozhovoru 2 minuty	Tématem našeho setkání je Váš osobní názor, pocity a postřehy, která ve Vás vyvolala výstava s názvem: „Bezdomovectví: Co vidíme? Co chceme vidět?“	
c) Pravidla rozhovoru 1 minuty	<ul style="list-style-type: none"> • Na otázky nejsou správně ani špatné odpo. • Účast ve výzkumu je anonymní. • Nahrávání rozhovoru a souhlas respondenta s nahrávkou. • Máte nějaké otázky k průběhu rozhovoru? 	
2 VÝSTAVA		KOMENTÁŘE
a) Výstava 20 minut	<p>Předpokládám, že jste viděl/a výstavu:</p> <ul style="list-style-type: none"> ◦ Mohu se Vás zeptat, jak na Vás výstava zapůsobila? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Proč (si to myslíte)? ◦ Jak jste vnímal/a místo, kde byla výstava umístěna? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Přišel Vám vhodný/ dobře zvolený? ◦ Dozvěděl/a jste se na výstavě něco, co jste doposud nevěděl/a? Případně zda je něco, co Vás překvapilo? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Zajímal/a jste se někdy o problematiku bezdomovectví, případně jak? ◦ Jaké pocity ve Vás výstava vyvolala? ◦ Je něco, co jste na výstavě ocenil? ◦ Je něco, co na výstavě podle Vás mělo zaznít a nezaznělo? 	<p>PŘÍPOMENUTÍ: Na stole budou připravené fotografie s výstavními panely.</p> <p>POSTOR: Pokud ano, proč? Pokud ne, proč? Našel by se dle Vás jiný, vhodnější prostor? (Existuje dle Vás vhodnější prostor?)</p> <p>NOVÉ ZNALOSTI: pokud bude součástí rozhovoru někdo, kdo se problematikou zabývá, tak jej ubezpečit, že to ví, ale přesto, jestli nové znalosti i přes své zkušenosti získal.</p> <p>POCITY: Nechám vyjmenovat, následně rozebrat.</p> <p>OCENĚNÍ/DOPLNĚNÍ</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Která část informace/formy je pro veřejnost podle Vás nepřínosnější? <ul style="list-style-type: none"> ◦ Proč si to myslíte? 	<p>DOSAĤ: Jak může výstava změnit uvažování mysli veřejnosti/osob bez domova.</p> <p>Podtext - edukační záměr</p>
3	WEBOVÉ STRÁNKY	KOMENTÁŘE
	<ul style="list-style-type: none"> • Mohu se Vás zeptat, zda jste navštívil webové stránky? <ul style="list-style-type: none"> ◦ Jak na Vás působí? 	
4	ZMĚNA K TÉMATICE OSOB BEZ DOMOVA	KOMENTÁŘE
a)Tématika bezdomovectví 10 minut	<ul style="list-style-type: none"> • Změnil se Váš pohled na osoby bez domova? (Po shlednutí výstavy.) <ul style="list-style-type: none"> ◦ Pokud ano, v čem? • Je dle Vás patrná nějaká změna (změna situace) ve městě? Myslím tím teď ve vztahu k problematice osob bez domova. <ul style="list-style-type: none"> ◦ Pokud ano, kde, případně jak. • Kde je dle Vás příčina onoho zacyklení osob bez domova? 	<p>ZMĚNA:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Změna názoru široké veřejnosti města Plzně. • Změna samotných bezdomovců - odhodlání něco dělat? <p>PŘÍČINA: individuální/strukturální</p>
5	VERNISÁŽ	KOMENTÁŘE
a)Vernisáž 5 minut	<ul style="list-style-type: none"> • Všiml/a jste si, že na výstavě byli přítomni osoby bez domova? <ul style="list-style-type: none"> ◦ Všiml/a jste si jich? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Pokud ano, popište, prosím, proč Vám zůstali v paměti? <ul style="list-style-type: none"> • Jak to na Vás působilo? <ul style="list-style-type: none"> ◦ Pozitvně/negativně. ▪ Pokud ne, ukázat na fotografii. 	<p>PŘÍPOMENUTÍ: Připravit fotografie těchto osob, které jsou na výstavě s námi. Sledovat reakce</p>
6	PODĚKOVÁNÍ, ROZLOUČENÍ	KOMENTÁŘE
a)Konec 5 minut	<ul style="list-style-type: none"> • Je něco, co byste mi chtěl/a k výstavě sdělit nebo něco na co jsem se zapomněla zeptat? <p>PODĚKOVÁNÍ</p>	DOPLNĚNÍ
45 minut		

Příprava

TISK:

- Fotografii z vernisáže
- Obrázky výstavních panelů

Poslouží pro rozpomenutí na výstavu = metoda fotoelitace.

8.7. Dotazník

1. Jaké je Vaše pohlaví? *

Označte jen jednu elipsu.

- Muž
 Žena
 Nechci uvést

2. V jakém roce jste se narodil/a? *

3. Jaká je Vaše státní příslušnost? *

Označte jen jednu elipsu.

- Česká
 Slovenská
 Jiné: _____

4. Jaké je Vaše nejvýše dosažené vzdělání? *

Označte jen jednu elipsu.

- Základní vzdělání
 Střední vzdělání s výučním listem
 Střední vzdělání s maturitní zkouškou
 Vyšší odborné vzdělání - titul DiS.
 Vysokoškolské vzdělání - bakalářský stupeň
 Vysokoškolské vzdělání - magisterský stupeň
 Vysokoškolské vzdělání - doktorský stupeň

5. Na škále od 1 - 10 pocitově určete, jak jste se svým životem spokojen/a? *

Označte jen jednu elipsu.

Nejsem spokojen/á

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Jsem spokojen/á

6. Jste na ulici poprvé? *

Označte jen jednu elipsu.

Ano

Ne

7. Kdy jste se poprvé dostal/a na ulici? *
(Vyplňte cca rok)

8. Před přechodem na ulici jste žil/a? *

Označte jen jednu elipsu.

- V azylovém domě
- Na ubytovně
- Byl/a jsem ve výkonu trestu
- Žil/a jsem ve standardním bydlení
- V dětském domově
- Ve výchovném ústavu
- Jiné: _____

9. Kde momentálně nejčastěji přespáváte? *

Označte jen jednu elipsu.

- V azylovém domě
- Na ubytovně
- Noclehárna
- Squat
- Chata/zděný opuštěný přístřešek/neobydlená stavba
- Park/les (příroda)
- Přespávání u rodiny ve standardním bydlení
- Přespávání u přátel ve standardním bydlení
- Jiné: _____

Práce

10. Máte v současné době nějaký stabilní pravidelný příjem (nepočítejte sociální dávky)

*

Označte jen jednu elipsu.

- Jsem oficiálně zaměstnaná/ý na stálou smlouvu *Přeskočte na otázku 14*
- Jiný oficiální pracovní poměr, oficiální brigáda, oficiálně přes agenturu *Přeskočte na otázku 14*
- Zaměstnání na černo *Přeskočte na otázku 14*
- Ne *Přeskočte na otázku 19*
- Starobní nebo invalidní důchod *Přeskočte na otázku 19*

S prací

11. O jaký typ práce se jedná? *

Označte jen jednu elipsu.

- Kopáčské práce
- Práce na stavbě
- Uklízeč/ka
- Zahradnické práce
- Práce v gastronomii
- Práce v administrativě
- Práce v dopravě a zásobování
- Práce ve výrobě a průmyslu (montovna, továrna)
- Jiné: _____

12. Ve kterém roce jste nastoupil/a do této pracovní pozice? *

(vyplnit cca rok)

13. Na škále od 1 - 10 určete, jak moc je Vaše práce stabilní/nestabilní? *

Označte jen jednu elipsu.

Velice nestabilní

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Velice stabilní

14. Na škále od 1 - 10 určete, jak pravidelný je Váš příjem? *

Označte jen jednu elipsu.

Nepravidelný

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Pravidelný

15. Na škále od 1 - 10 určete, jak moc jste se svojí prací spokojený/nespokojený?

*

Označte jen jednu elipsu.

Velice nespokojen/a

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Velice spokojen/a

eskočte na otázku 21

Bez práce

16. Ve kterém roce jste naposledy přišel o stabilní práci? *

(jiná: píšeme cca rok, kdy dotyčný přišel o stabilní práci)

Označte jen jednu elipsu.

Nikdy jsem nepracoval/a

Jiné: _____

17. Kdo Vám nejvíce pomáhá s Vaší finanční tísňí? *

Označte jen jednu elipsu.

Rodina

Přátelé na ulici

Přátelé se stálým bydlením

Stát (sociální dávky)

Neziskové organizace

Nikdo mi nepomáhá

Jiné: _____

Sociální vazby (rodina)

18. Na škále od 1 - 10 určete, jaké vzpomínky máte na své dětství? *

Označte jen jednu elipsu.

Negativní vzpomínky

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Pozitivní vzpomínky

19. Kdy naposledy jste se s rodiči viděl/a? (vyplňte cca rok) *

Když nikdy neviděl své rodiče 99

20. Chybí Vám kontakt s rodinou? *

Blízká rodina

Označte jen jednu elipsu.

- Ano, chybí. S rodinou bych se chtěl/a více vídat.
- Ne, nechybí. S rodinou se vídám.
- Ne, nechybí. S rodinou se nechci vídat.

21. Můžete se obrátit v tíživé situaci na... *

Označte jen jednu elipsu na každém řádku.

	Ano	Občas	Ne	Nemám
Otec	☐	☐	☐	☐
Matka	☐	☐	☐	☐
Sestra	☐	☐	☐	☐
Bratr	☐	☐	☐	☐
Partner/ka	☐	☐	☐	☐
Dcera	☐	☐	☐	☐
Syn	☐	☐	☐	☐
Jiní příbuzní	☐	☐	☐	☐
Přátelé	☐	☐	☐	☐

22. Jak často se vidáte s... *

Označte jen jednu elipsu na každém řádku.

	Stále	Velmi často	Často	Občas	Nikdy	Nemám
Otec	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Matka	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sestra	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bratr	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Partner/ka	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dcera	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Syn	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jiní příbuzní	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Přátelé	☐	☐	☐	☐	☐	☐

23. Je pro Vás rodina důležitá? *

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
- Ne
- Nevím
- Nemám

24. Máte děti? (počet) *

Označte jen jednu elipsu.

- 0 *Přeskočte na otázku 32*
- 1 *Přeskočte na otázku 28*
- 2 *Přeskočte na otázku 28*
- 3 *Přeskočte na otázku 28*
- 4 *Přeskočte na otázku 28*
- 5 a více *Přeskočte na otázku 28*

Děti

25. Kdy naposledy jste se se svými dětmi viděl/a? *
(vyplňte cca rok)

26. Jsou všechny Vaše děti vlastní? *

Označte jen jednu elipsu.

Ano

Ne

27. Jste v situaci, kdy jste povinen platit alimenty/výživné? *

Označte jen jednu elipsu.

Ano *Přeskočte na otázku 31*

Ne *Přeskočte na otázku 32*

Alimenty

28. Platíte na své dítě/děti pravidelně vyživovací povinnost? *

Označte jen jednu elipsu.

Ano

Ne

Ovlivnění rozhodnutí

29. Ovlivňují Vaše rozhodnutí... *

Označte jen jednu elipsu na každém řádku.

	Rozhodně ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Rozhodně ne	Nemám
Přátelé	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rodina	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Partner/ka	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Děti	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Někdo jiný	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Budoucnost

30. Na škále od 1 - 10 určete, jak vidíte Vaši budoucnost? *

Označte jen jednu elipsu.

Negativně

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Pozitivně

31. Komu nejvíce věříte, že Vám pomůže změnit život k lepšímu? *

Označte jen jednu elipsu.

- Rodina
- Přátelé z ulice
- Přátelé, kteří mají stálé bydlení
- Nějaká instituce/organizace
- Nevěřím nikomu
- Jiné: _____

32. Na škále od 1 - 10, jak moc jste šťastný/á? *

Označte jen jednu elipsu.

Velice nešťastný/á

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Velice šťastný/á

Konec dotazníku